

EUROOPA NAARITSA TAASASUSTAMISE ÕPPETUNNID

Raport

2
0
2
1

TARTU ÜLIKOOL

KESKKONNAINVESTEERINGUTE
KESKUS

Naaritsa taasasustamise algatus

- On rajanud Hiiumaale euroopa naaritsa isetoimiva asurkonna.
- Plaanib taasasustada euroopa naaritsat Saaremaale.
- Püüdleb Euroopa ohustatuima imetaja ja maailma ohustatuima väikekiskja levila laiendamise poole.

Uuring naaritsa taasasustamise kogemusest

- Viib täide euroopa naaritsa tegevuskava kaitse eesmärgi nr. 10: "Avaliku arvamuse muutuste mõõtmine".
- Annab teavet Saaremaa kohaliku kogukonna seisukohtadest naaritsate taasasutamise suhtes.
- Pakub nõuandeid kohalike inimeste kaasamiseks naaritsa taasasustamise protsessi.

Analüüs naaritsa taasasustamise õppetundidest valmis 2019-2021.

Uuringu tegemist toetas Keskkonnainvesteeringute Keskus.

Raporti esikaane pildi autor on Tiit Maran.

AUTORID:

Nelly Mäekivi
Maie Kiisel
Riin Magnus

TARTU ÜLIKOO

Uuringu teostajad töötavad Tartu Ülikooli semiootika osakonnas (Nelly Mäekivi ja Riin Magnus) ja sotsiaalteaduslike rakendusuuringu keskuses (Maie Kiisel).

Täname kõiki inimesi, kes võtsid vaevaks ja aega meiega vestelda, uuringu koostööpartner SA Lutreolat vajalike materjalide ja nõu eest ning Tartu Ülikooli ja Keskkonnainvesteeringute Keskust, kes toetasid uuringu valmimist. Samuti täname Meriliis Kasemetsa ja Meri Lille Külma abi eest andmete kogumisel.

KONTAKT

+372 569 537 09
nelly.mäekivi@ut.ee

ISBN 978-9985-4-1257-2

SISUKORD

SISUKORD	3
KOKKUVÖTE	4
SUMMARY	6
NAARITSA TAASASUSTAMINE	7
TAASASUSTAMISE TEGEVUSED	7
ÕPPETUNNID	8
KOGUKONNA KAASAMISE ÕPPETUNNID HIIUMAALT	9
SOOVITUSED KOGUKONNA KAASAMISEKS SAAREMAAL	10
UURIMUSLIKUD ÕPPETUNNID	13
ANALÜÜS	15
UURINGU METOODIKA	15
HIIUMAA HUVIRÜHMADE KOGEMUSED AASTAL 2004	20
HIIUMAA HUVIRÜHMADE KOGEMUSED AASTAL 2020	23
JÄRELDUSED NAARITSA VASTUVÖTUST HIIUMAALE	25
ÜLDISED JÄRELDUSED	25
JÄRELDUSED RÜHMADE KAUPA	27
SAAREMAA HUVIRÜHMADE ARVAMUSED AASTAL 2020	31
ÜLDISED JÄRELDUSED	31
JÄRELDUSED RÜHMADE KAUPA	32
NAARITS JA OHUD	35
ALLIKAD	37
LISA 1 – ÕPPETUNNID LIIKIDE (TAAS)ASUSTAJALE	39
LISA 2 – NAARITS TRÜKIMEEDIAS	41
LISA 3 – (TAAS)ASUSTAMINSE SOTSIAALSED RÜHMAD ÜLDISELT	44
LISA 4 – HIIUMAA KÜSITLUSKAVA	45
LISA 5 – SAAREMAA KÜSITLUSKAVA	48
LISA 6 – NAARITSA TEABELEHT	50
LISA 7 – SAAREMAA JA HIIUMAA ERIPÄRAD TAASASUSTAMISE SIHTKOHTADENA	51
LISA 8 – LOODUSKAITSE JA NAARITSA TAASASUSTAMINE	55
LISA 9 – NAARITSA AGENTSUS TAASASUSTAMISEL	57

KOKKUVÕTE

See uuring näitab, kuidas on Hiiumaa kogukonna seisukohad sinna asustatud euroopa naaritsa (*Mustela lutreola*) suhtes viimase 15 aasta jooksul muutunud. Uurisime õppimaks Hiiumaa kogemusest seda, kuidas on hea kohalikku elanikkonda naaritsa kaitsele kaasata. Et naaritat on plaanis asustada ka Saaremaale, uurisime samuti Saaremaa inimestelt, mida looma asustamine neile kaasa võib tuua.

Selle kvalitatiivse uuringu eesmärgid olid:

1) Uurida Hiiumaa kogukonna euroopa naaritsa taasasustamise kogemusi ja kõrvutada neid 2004. aasta uuringuga.

Uuringu vajadus tuleneb Euroopa naaritsa kaitseks loodud tegevuskava eesmärgist nr 10: „Avaliku arvamuse muutuste mõõtmine“. „Projekti algusaastail oli suhtumine üldjuhul positiivne, hetkel aga puudub ülevaade sellest, kas kaitsekorralduslike tegevuste elluviimine on seda suhtumist muutnud“ (Maran ja Põdra 2009: 47). Meie uuringust selgus, et:

- 2004. aastal küsitletud olid naaritsa taasasustamise suhtes kas äraootaval või toetaval seisukohal. Praegu võib öelda, et rühmad teavad, kes naarits on ja et ta ei ole loom, kelle tegevuse pärast muret tunda. Ta ei puuduta väga kedagi.
- Kui 2004. aastal kartsid küsitletud, et naaritsat võivad Hiiumaal oodata mitmed ohud, on praeguseks selgunud, et pahatahtlikult keegi naaritsa vastu ei tegutse.
- Eelmises uuringus ei olnud märgata seda, et inimeste suhtumine naaritsasse oleks olnud kuidagi mõjutatud muudest teemadest. Selles küsitluses aga selgus oht, et intervjuueeritavad võivad oma mure globaliseerumise ja liberaalsete arengute pärast maailmas siduda võrdlemisi vähetähtsate muutustega (mida on neile ka naaritsa asustamine). Kontekst, kuhu naarits võidakse panna, võib kiiresti muutuda naaritsast sõltumatult.
- 2004. aasta ja meie uuringu tulemused on rühmiti võrdlemisi sarnased – neis rühmades, kus oli toetus naaritsale suurem siis, on see suurem ka nüüd.

2) Hinnata Saaremaa kohaliku kogukonna seisukohti euroopa naaritsa taasasustamise küsimuses asustamise eel.

Vaatamata sellele, et euroopa naarits on plaanis asustada Saaremaale lähema paari aasta jooksul, puudus teave sealse kogukonna seisukohtadest naaritsate taasasustamise küsimuses. Ka kaitsekavas (punkt 3.5.5) rõhutatakse avaliku arvamuse uuringu olulisust enne lahtilaskmise algust Saaremaal.

- Saaremaa huvirühmade küsitlusest joonistub välja väga sarnane pilt sellele, mis paistab Hiiumaa küsitluses. Naaritsa sümboliline tähendus on üsna samasugune – ta on märkamatu, ohutu, mitmetest teistest väikekiskjatest eristamatu, aga iseenesest meeldiva välimusega loomake.
- Saaremaa küsitletud mõtlesid kaasa taasasustamise tegevustele ja pakkusid oma oskusi ja vahendeid, et protsessile kaasa aidata.
- Kontekstid, milles uuritud inimrühmad naaritsaga Saaremaal kokku võiksid puutuda, on Hiiumaaga võrreldes veidi mitmekesisemad seetõttu, et Saaremaal on sisemaal kala- ja

vähikasvatusi, aga ka jõevähki, mille püügilubadele on suur konkurents. Ka kalapüük, kui kala kevadel jõgedesse kudema tuleb, toob korraga kokku rohkem inimesi.

- Saaremaa elanikega kohtudes selgus, et praegused hoogsast läänemaailma liikumisest põhjustatud vastasseisud ühiskonnas võivad raamistada ka naaritsa asustamise vastuvõttu.

3) Anda soovitusi kohaliku kogukonna kaasamiseks taasasustamisprotsessi ja euroopa naaritsa kaitseks, et suurendada euroopa naaritsa liigikaitse projekti edukust Saaremaal.

Soovitusi kohaliku kogukonna kaasamiseks eristasime huvirühmade kaupa. Osa soovitustest toetub Hiiumaa kogemusele.

- Meediatarbivate ja linnaelanike kaasamiseks sobib kohalik meedia. Kui taasasustamise tegevuste käigus on vaja jõgede äärde minna, tasub seal elavate inimestega ka vahetult suhelda. Neile rühmadele tuleb selgitada, milline naarits välja näeb ja kuidas looduses või koduõuel naaritsat kohates käituda.
- Teabevahendajad – st ajakirjanikud, turismiettevõtjad, kogukondade vanemad – saavad taasasustamisele kaasa aidata, tutvustades seda teistele rühmadele. Selleks on neile vaja sobivat lähtematerjali.
- Loodushuvilised, -kaitsjad, -teadlased ja loomaarstid soovivad kaasa lüüa kõikides taasasustamise etappides. Tänu põhjalikele teadmistele võivad nad kaasa aidata nii lahtilaskmise paikade valikul, teabematerjalide tegemisele kui jäljevaatlustes. Nad võivad asuda naaritsa eestkõneleja rolli, vähendades nii taasasustajate teavitamiskoormust.
- Põllu- ja metsameeste ning maaomanikud vajavad selgust, kuidas naaritsa kaitse piirangud ühilduvad nende kohustustega veekaitsevööndis ja milleks piirangud vajalikud on. Maakasutuse piirangute arutamiseks tasub teha koosoleku ja vahendada seal Hiiumaa maaomanike kogemusi. See rühm eelistab vahetut suhtlust nii enne asustamist kui selle ajal.
- Jahi- ja kalamehed ning vähipüüdjad liiguvad palju naaritsa potentsiaalsetes elupaikades. Seetõttu tuleb neid teavitada, kuidas kasutada püügivahendeid naaritsale ohutult. Jahimees peab oskama naaritsat teistest väikekiskjatest eristada ja teadma, mida teha või soovitada, kui inimesed pöörduvad tema poole kodu ümbruses liikuva väikekiskja tõttu. Ka selle rühma esindajad väljendasid valmidust osaleda naaritsa jäljevaatlustes.
- Kala- ja vähikasvatavad suhtuvad naaritsa taasasutamisse teistest rühmadest negatiivsemalt. Võitmaks nende poolehoidu, tuleb leevendada nende hirme ja ennetada konflikte, korraldades kas õppepäeva või külastades neid. Selle rühmaga tuleb suhelda vahetult.
- Eri ametkondade esindajatega tasub ühise laua taga kokku leppida käitumisjuhised puhkudeks, kui nende soovid või nõuded maaomaniku jaoks vastuollu lähevad. Et ametnikud vahendavad teavet mitmete elualade esindajatele, peavad nad teadma, millistele küsimustele huvirühmad vastuseid ootavad. Ametkondade esindajaid soovitame kutsuda kuulama ja vestlema ka siis, kui taasasustajad maaomanike, jahimeeste, kalameeste või vesiviljelejatega kohtuvad.
- Poliitikute rolli tõttu Saaremaa looduskaitse maine ja poliitika kujundamisel soovitame taasasustamise ajal ja järel nendega arutada, kuidas selle looma taasasustamine võiks muutuda saare edulooks.

SUMMARY

From the beginning of the century European minks (*Mustela lutreola*) have been reintroduced to Hiiumaa, an Estonian island. In 2004 the views of the local community on the introduction were investigated. It was repeated in 2019/2020 to understand how the views of the community have changed over the last 15 years. As the reintroduction in Hiiumaa succeeded, European mink is going to be introduced also to another island Saaremaa. Therefore, it was also examined how the local community of Saaremaa would accept European mink on the island.

In 2004, respondents in Hiiumaa were either in a wait-and-see or supportive view of mink reintroduction. Now the community knows who the mink is: it is not an animal to worry about. He does not really affect anyone; thus, no one is acting maliciously against the creature. The opinions of local people in Hiiumaa in 2004 and in 2019/2020 are relatively similar - in those stakeholder groups where the support for the mink was higher then, it is also higher now. The opinions in Saaremaa do not differ remarkably – **the image of mink is inconspicuous, safe and indistinguishable from many other small predators**. People like its appearance. However, the island Saaremaa is still a bit bigger and more diverse in nature and people. As many people in Saaremaa offered their skills and resources for the re-introduction of European mink, several of them were also critical. It is due to the crayfish farms, and crayfish catching tradition on Saaremaa's small rivers. Critical views emanated mostly from the fear that mink may threaten crayfish stock of Saaremaa.

To enhance the involvement of the local community in the reintroduction process and the protection of the European mink in Saaremaa, several recommendations are made. It is recommended to involve stakeholders like tourism entrepreneurs, museum educators, nature guides, ferry transporters, community elders, etc. in the communication network of reintroduction. These stakeholders can independently broaden the socio-cultural meaning and value of the creature among local publics and tourists. As the reintroducers know well the biological features of the mink, they are used to communicate to nature lovers, conservationists and scientists, but this perspective does not attract larger audiences. The journalists can introduce the species for media audiences in general, but without local interpretation or experience sharing the biological information does not make transfers to meaning making processes of people.

Some groups that are affected by mink protection restrictions (farmers, foresters and landowners), but also hunters, fishermen and crayfishers, who move a lot in the habitats of the mink, need personal approach in reintroduction communication. This helps to alleviate needless fears and understand how to conduct in these habitats. As in many cases of resentment, people turn to officials and local politicians, it is also recommended to involve those groups in the communication network of mink.

It is useful to share more practical guidelines to people even if the possibility to meet the animal is minimal. The minks that are released are often not well-prepared for the life in the wilderness, so they may come close to fishermen or summer guests, get into peoples' backyards. These people need practical guidance on how to behave with the creature (loose dogs can be a danger, domestic birds may be killed by the mink, etc.).

NAARITSA TAASASUSTAMINE

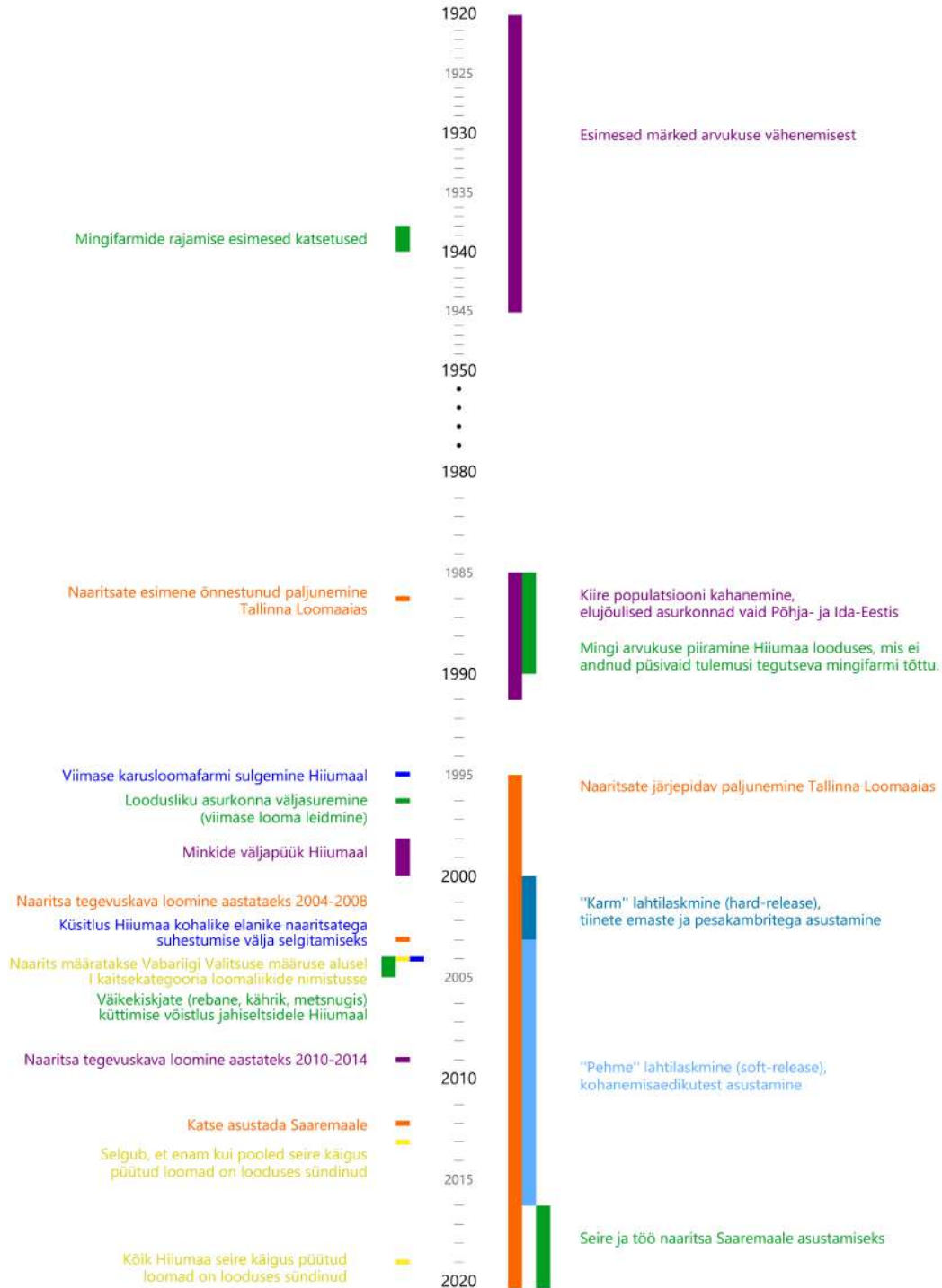
Taasasustamise tegevused

Allpool on toodud naaritsa taasasustamisega seotud tegevused Eestis:

- 1920-1940. aastad – esimesed märged arvukuse vähenemisest
- 1930. aastate lõpp – mingifarmide rajamise esimesed katsetused
- 1985-1991 – kiire populatsiooni kahanemine, elujõulised asurkonnad vaid Põhja- ja Ida-Eestis
- 1986 – naaritsate esimene õnnestunud paljundamine Tallinna Loomaaias
- 1980. aastate teine pool – mingi arvukuse piiramine Hiiumaa looduses, mis ei andnud püsivaid tulemusi tegutseva mingifarmi tõttu
- 1995 – karusloomafarmi sulgemine Hiiumaal
- 1995-... – naaritsate järjepidev paljunemine Tallinna Loomaaias
- 1996 – loodusliku asurkonna väljasuremine (viimase looma leidmine)
- 1998-2000 – minkide väljapüük Hiiumaalt
- 2000-2016 – naaritsa lahtilaskmine Hiiumaale (kokku 580 isendit):
- 2000-2003 – "karm" lahtilaskmine (*hard-release*), tiinete emaste ja pesakambritega taasasustamine
- 2004-2016 – "pehme" lahtilaskmine (*soft-release*), kohanemisaedikutest taasasustamine
- 2003 – naaritsa tegevuskava loomine aastateks 2004-2008
- 2004 – naarits määratakse Vabariigi Valitsuse määruse alusel I kaitsekategooria loomaliikide nimistusse
- 2004 – küsitlus Hiiumaa kohalike elanike naaritsaga suhestumise välja selgitamiseks.
- 2004-2005 – väikekiskjate (rebane, kährik, metsnugis) kütamise võistlus jahiseltsidele Hiiumaal
- 2009 – naaritsa tegevuskava loomine aastateks 2010-2014
- 2012 – katse taasasustada Saaremaale
- 2013 – selgub, et enam kui pooled Hiiumaa seire käigus püütud loomad on looduses sündinud
- 2016-... – seire ja töö naaritsa Saaremaale taasasustamiseks
- 2019 – kõik Hiiumaa seire käigus püütud loomad on looduses sündinud

Naaritsa ajatelg Eestis

ÕPPETUNNID

Kogukonna kaasamise õppetunnid Hiiumaalt

See peatükk toetub Hiiumaa varasema uuringu (Uljas ja Ruttas-Küttim 2004) ja meie uuringu tulemuste kõrvutusele. Õppetunde kirja pannes mõtlesime lugejatele, keda huvitab liikide asustamine üldiselt (vt ka Lisa 1 – „Õppetunnid liikide (taas)asustajatele“). Toome välja põhimõtted kohaliku kogukonnaga suhtlemiseks, mida taasasustajatel tasub silmas pidada. Sõnastasime need põhimõtted selle põhjal, mida Hiiumaal naaritsat asustades ette võeti. „Tagantjärele tarkusega“ leidsime ka paar tegevust, mida taasasustajad saaksid ideaalsetes tingimustes veel rakendada.

Kaasa taasasustajate sekka kohalik inimene

- Naarits on liik, kellega puutuvad kokku pigem spetsiifilised huvirühmad (nt ametnikud, looduskaitsejad), mille tõttu *kujundavad suhtumist naaritsa taasasustamisse rohkem kogukonnasisesed ja -välised suhted kui vahetud kokkupuuted naaritsa endaga (vrld nt hunt)*. Hiidlaste suhtumist naaritsasse on kujundanud paljuski see, et **taasasustajad on Hiiumaa taustaga inimesed**. Kui kohalikku inimest ei ole taasasustajate meeskonnas, tasub ta sinna eraldi kaasata.

Räägi naaritsast ja tema taasasustamisest mitme huvirühma vaatepunktist

- *Kuigi huvigruppide hoiakud võivad olla sarnased (mõlemad uuringud kinnitavad üsna sarnast positiivset suhtumist), võivad nad taasasustamist ja liiki asetada erisugusesse konteksti*. Keskkonnaametnike jaoks on naarits suurte ökoloogiliste probleemide taustal üks looduskaitse edulugu, vahendajatele ja poliitikutele võimalus tutvustada Hiiumaad, loomapidajatele oht kanavarguseks jne. **Meedias on naaritsat tutvustatud peamiselt looduskaitse ja liigi vaatenurgast**. Teiste elualade esindajad esitavad naaritsa kohta teistsuguseid küsimusi (nt mida teha, kui naarits tuleb suvilasse, kas naarits on kalamehe konkurent jm). Seega tasub **meediaga suheldes mõelda vahel ühe, vahel teise sihtrühma ootuste või hirmude peale**.
- *Tõlgenduskontekst võib muutuda taasasustajate tegevusest sõltumatult*. Meie uuringus selgus, et naaritsa taasasustamist annab, nagu teisiigi teemasid, siduda globaliseerumisküsimustega. Selle tendentsi vastu ei ole taasasustajal mõtet võidelda.

Selgita, kuidas naaritsaga võib kokku puutuda ja mida siis looma kaitseks teha

- *Positiivne suhtumine naaritsasse ei tulene otseselt põhjalikest teadmistest liigi kohta ja ka vastupidi, vähesed teadmised ei pruugi tingida negatiivseid hoiakuid*. Nii näiteks oli ka selles uuringus eemalseisjate, linnaelanike ja meediatarbijate rühmad naaritsa suhtes positiivselt meelestatud, kuigi nende teadmised naaritsa kohta olid napid ja puudusid ka kokkupuuted temaga. Ka 2004. aasta uuring näitas, et informeeritus sõltub isiklikust huvist ehk võimalusest naaritsaga kokku puutuda.
- *Üht või teist laadi suhtumine ei pruugi veel liigi jaoks tähendada soodsat või ebasoodsat käitumist*. Näiteks ei saa inimesed naaritsale kaasa tundes kuidagi edendada naaritsale sobivaid elukohti – see mure oli meie uuringus eriti märgatav. Samuti võib naaritsale ohtlikke olukordi tekkida ka selle inimese õuel, kes tema taasasustamise heaks kiidab (nt on aias lahtine koer, informeerimata külaline), kui talle pole selgitatud, kuidas toimida.

Tagantjärele tarkusega võib öelda, et Hiiumaa taasasustamisprotsessi käigus oleks saanud inimesi meedia kaudu rohkem informeerida sellest, **kuidas nad peaksid naaritsat kohtlema**. Taasasustajad kohtusid aga mitmete huvirühmadega vahetult, mis aitas seda lünka täita.

Lase huvirühmadel end aidata, inspireeri neid selleks nendega vahetult kohtudes

- *Liike taasasustades tuleb teavitustöö kõrval meedias arendada ka kogukonnasisest teabevahetust.* 2004. aasta uuringu kohaselt said inimesed naaritsa kohta teavet eelkõige meedia vahendusel, meie uuringust lähtuvalt on huvirühmade infokanalid üsna erinevad, teave liigub rohkem kogukonnaliikmete vahel kohalikul tasandil väljakujunenud usaldussuhetest johtuvalt (näiteks saab maaomanik teavet jahimeestelt, teistelt maaomanikelt, Keskkonnaametist (KeA)). **Seega tasub protsessi kavandades kogukonna arvamusiidritega eri aladelt vahetult kohtuda.** Nemad aitavad teavet vormistada oma suhtlusvõrgustikule sobivasse keelde ja muuta selle usaldusväärseks – nii vormib inimene meediast kuuldu-nähtu paremini arusaadavateks tegevusjuhisteks ja valmidus neid järgida on suurem. Taasasustamisprotsessi teavitustöö käigus on seega loomaga kaudselt kokkupuutuvad rühmad **enda jaoks juba salvestanud, kes on need inimesed, kes naaritsatega tegelevad** ja kuidas neid teavitada.

Soovitused kogukonna kaasamiseks Saaremaal

Soovitused oleme andnud tabelis 1 nii, et teabevälja saab haarata kõik kesksed huvirühmad, sealhulgas nii, et taasasustamise kommunikatsiooni ülesandeid saab teistele asjaosalistele edasi delegerida. Soovitused on mõeldud neile, kes soovivad naaritsa näitel saada ülevaadet sellest, kuidas võib välja näha taasasustamise kommunikatsioon. Selles olevaid soovitusi ei pea rakendama terviklikult, pigem on see „menüü“, millest valida vastavalt sellele, milliseid ressursse (aeg, inimesed, vahendid) võtta on. Seda, millistel küsimustel peatuda, kui ühe või teise rühmaga vestelda, esitleb tabel 2.

TABEL 1. Soovitused asustamise kommunikatsiooniks

Taasasustaja tegevus	Kanal	Lõppsihtrühm	Ajakulu, vahendid
1. Koostada meediaplaan, varieerida soovitusi sihtrühmast lähtudes	Saarte Hääl, Meie Maa, Kadi Raadio	Linnaelanikud, meediatarbijad	Ajakulu ajakirjanikega ühenduse võtmisele, vestlemisele, ka ise kirjutamisele; võib paluda appi Tallinna Loomaaia või KeA pressitöötajad
	Kalale!	Kalastajad, vähipüüdjad	
	Eesti Jahimees	Jahimehed	
	Maamajandus, Maaleht, Maa Elu	Põllumehed	
	Metsaleht, Maaleht, Maa elu	Metsaomanikud	
	Eesti Loodus	Loodushuvilised, loodushariduse edendajad	

2. Koostada nimekiri asutustest, kes saavad kogukonda teavet vahendada	Maakauplused (või ketid) kogukonnaseltsid, külakeskused, kalastusselts, kalastuspoed, aktivistkalastajad (blogijad), RMK jt matkaradade haldajad, kanamüüjad ja kanapidajad (PRIA infosüsteem)	Jõgedes elavad inimesed, looduses liikujad ja loodushuvilised, kalastajad ja vähipüüdjad	Ühe töönädala ülesanne vabatahtlikule või praktikandile (kirjutamine, suhtlus, postitamine); siltide tegemine ja kiletamine
3. Koostöoarutelu pidamine sellest, kuidas ettevõtted ja asutused saavad oma sihtrühmade tarbeks naaritsa Saaremaaga siduda	Praamiettevõtte, turismiinfopunktide töötajad, käsitöölise eestvedaja, giidide eestvedaja, kohalikud muuseumid, looduskeskused	Suvised, turistid, lapsed ja noored, linnaelanikud, meediatarbijad, maaelanikud, loodushuvilised	Koostada lähtematerjal, mida huvirühmad saavad iseseisvalt kasutada trükistes, käsitöösametel, teabematerjalidel (naaritsa kujutis vektorgraafikas, kujutise kõrvutus teiste kiskjatega, koljud vm); koostamise ettevalmistamine, ajurünnaku korraldamine
4. Osaleda metsaühistu, põllumeeste ühenduse, jahiseltsi, metsloomauhingu ja vallavolikogu plaanipärastel kohtumisel, teha ettekanne naaritsast	Juba toimuvad koosolekud	Maaelanikud ja maaomanikud, kanapidajad	Ajakulu 2-4 koosolekul osalemisele
5. Kala- ja vähikasvatajatega kohtuda	Vahetu arutelu (nende juurest soovitate läbi käia)	Maaelanikud ja maaomanikud	Ajakulu 2-4 inimese külastamisele
6. KeA, RMK, KeM, KAUR, MB, PRIA	Ühisarutelu	Maaomanikud, põllumehed, metsaomanikud, kalastajad ja vähipüüdjad, vesiviljelejad	Arutelu ettevalmistus, kokkukutsumine, arutelu juhtimine
7. Uurida võimalusi paigaldada tulevikus naaritsa rajakaamera	Vabas vestluses inimestega, kes on kaameraid paigaldanud ja oskavad veebiülekanneid seadistada	Loodushuvilised, turistid, meediatarbijad	Tellida paigaldus, kui naaritsal on Saaremaal tekkinud iseseisev asurkond

TABEL 2. Naaritsa taasisustamise huvirühmade teabevajadused

<p>KÕIK RÜHMAD Milliste naaritsaga kohtumiste puhul ja kellele helistada? Mis ma naaritsa tulekust kasu saan? Mida pean mina tegema, kui naarits taasisustatakse?</p>	<p>POLIITIKUD JA TEABEVAHENDAJAD Millistele rühmadele naarits korda läheb? Mis on nende ootused? Mis on nende teabevajadused?</p>
<p>LINNAINIMESED JA MEEDIATARBIJAD Milline ta välja näeb, kuidas eristub teistest pisikestest kiskjatest? Kas ta on väljasurnud loom, kui ohustatud ta on? Kus teda veel on? Kus ta elab, kui palju ta ringi liigub? Kas naarits võib sattuda linna? Kas ta puutub kokku looduses uitajatega, suvitajatega? Kuidas saada aru, kui ta on lähikonnas? Mida ta sööb? Kas ta ohustab kodukasse? Kanu? Kuidas koduloomi kaitsta? Kas kass või vabalt liikuv koer saab naaritsa kätte? Kas ta võib ohustada teisi liike, muutuda nuhtluseks? Kas ta ohustab kahepaikseid, linde, linnumune, jäneseid? Kas keegi kütiks teda trofee või karusnaha pärast? Kas looma on vaja aidata, kuidas? Kas süüa tohib pakkuda, mida? Kas siin on euroopa naaritsaid varem olnud? Kus teda näha saab? Kas tuleb rajakaamera? Kas ta levitab koroonat? Kas loodusturist saaks teda näha?</p>	<p>MAAOMANIKUD, JÕGEDE ÄÄRES ELAVAD INIMESED Milline ta välja näeb, kuidas eristub teistest pisikestest kiskjatest? Milliseid looduslikke tingimusi naarits vajab? Kas talle sobib elamiseks ka rannikuroostik, raba, järved? Kui paiksel elab, kui palju ta ringi liigub? Kas kass või vabalt liikuv koer saab naaritsa kätte? Mida ta sööb? Kuidas kaitsta kanu? Mille poolest eristub ta rõõvkäitumine näiteks nugise omast? Kuidas saada aru, kui ta on end lähikonnas sisse seadnud? Kuidas Hiiumaal taasisustamisega läks? Miks taasisustada just Saaremaale? Miks naaritsad (eelmisel taasisustamisel) Saaremaal hukka said? Mida võidab meie piirkond taasisustamisest? Kas ta aitab vähendada hiiri või mügrisid?</p>
<p>KALAMEHED, JAHIMEHED, VÄHIPÜÜDJAD, KALAKASVATAJAD Mida ta sööb? Kuidas mõjub naarits saare kalavarudele? Kas ta tuleb kalakasvandusse? Kas ta levitab jõevähile ohtlikke haigusi? Kuidas teha kalakasvatust naaritsakindlaks? Kas naarits suudab ohjata signaalvähki? Kaua ta suudab vee all olla? Kas ta võib mörda, nakkevõrku kinni jääda ja uppuda? Kas kobras on naaritsale hea või halb? Kas kopratammid tuleks lõhkuda? Kas jahikoer võib ta maha murda? Kes on tema looduslikud vaenlased? Nt rebane, kotkas, šaakal? Kuidas on kiskjate arvukusega? Kas naaritsat ohustavaid kiskjaid on plaanis vähendada? Kas saarel on minki? Kui mink siin hakkama ei saanud, kas naarits saab? Mis saab naaritsast pärast surma? Kes saavad topised? Kuidas säästa naaritsat, kui väikekiskjale jahti pidada? Kuhu teda taasisustatakse? Millal? Kas kontrollle hakkab rohkem käima? Kas ma saan trahvi, kui temaga midagi juhtub? Kas vähipüügilubade jagamine vaadatakse üle?</p>	<p>LOODUSKAITSJAD JA -HUVILISED Mida naaritsa taasisustamine looduskaitse põhimõtetes muudab? Kas saame kaasata õpilasi naaritsa uurimisse? Kas naaritsa taasisustamine on lootusetu üritus? Kas haruldaste liikide hoidmisel on mõtet? Mis liike on veel plaanis (taas)asustada? Kust tulevad taasisustatavad loomad? Kas tehistingimustes kasvanud naarits saab looduses hakkama? Kui humaanselt, läbimõeldult nad vabastatakse? Kuidas neid täpselt lahti lastakse? Kas meil on piisavalt süüa (konni, kalu, vähki)? Mida ta teeb, kui jõgi suvel ära kuivab? Milliste liikide söömisele võib ta kohastuda, kui toidubaas kokku kuivab? Nt pardid, teod? Kas ta ohustab kahepaikseid, linde, linnumune, jäneseid? Milliste liikidega ta konkureerib (nt nugis, saarmas)? Kes on tema looduslikud vaenlased? Nt rebane, kotkas, šaakal? Kuidas ta paljuneb? Kellega ta veel järglasi saab? Mis saab hübriididest? Kuidas Hiiumaal taasisustamisega läks? Miks taasisustada just Saaremaale? Miks nad Saaremaal hukka said? Miks neid on vaja mõlemale saarele?</p>

PÖLLUMEHED, METSAMEHED

Kuidas ma teada saan, mida ma oma maal teha tohin?
Millised piirangud kaasnevad? Miks just sellised piirangud?
Kuidas neid järgida? Kas riik ostab minu maa ära?
Kas kraavitada tohib? Teha haket kraavipervedel? Kraavi peal puid raiuda? Kuidas?
Kas läga tohib kaitsevööndis laotada? Teisi maheväetisi, mineraalväetisi? Miks?
Kuidas on plaanis maastikku muuta? Mida see mulle tähendaks? Kas mina saaks ka endale tiigi?
Kui kaugele ta jõe kaldast liigub?
Kuidas ma saan aru, kui ta minu maadel tegutseb?
Mida teha, kui ta hakkab pahandust tegema? Kes ta kinni püüab? Tuleb ta tagasi?
Kas kontrolle hakkab rohkem käima?
Kas ma saan trahvi, kui temaga midagi juhtub?
Kas ma saan kompensatsiooni? Mille eest? Kui palju?
Kas ta levitab haigusi (kärntõbe, marutaudi)?

Milliseid looduslikke tingimusi naarits vajab?
Kuhu teda taasasustatakse? Millal?
Kas linnualad on ohus?

AMETKONDADE ESINDAJAD

Kes otsustavad naaritsa taasasustamise üle?
Kuidas jaotuvad taasasustamise ülesanded asutuste vahel?
Millist sihtrühma saan mina teavitada, kuidas ja millest?
Kuidas ametkondade juhtnöörid maaomanikele kokku kõlavad? Millised on vastuolud maaomaniku vaatepunktist?
Milliseid tööülesandeid see mulle tähendaks?
Kuidas taasasustamist rahastatakse?
Kes hooldab taasasustatavaid naaritsaid ja kuidas?
Kas nad kiibistatakse, vaksineeritakse?

Uurimuslikud õppetunnid

2004. aasta uuringus (Uljas ja Ruttas-Küttim 2004) kasutati uurimuse tegemiseks ankeetküsitlust ja andmete analüüsiks kvantitatiivset analüüsi.

2004. aasta uurimuse tugevused:

- võimaldas küsitleda paljusid inimesi
- tagastati 63% (164 ankeeti), mis on ankeetküsitluste puhul kõrge vastamismäär
- võimaldas saadud andmeid standardiseeritud vormis analüüsida

2004. aasta uurimuse puudused:

- piirduti nende huvirühmade küsitlemisega, kelle huvisid võib naaritsa loodusesse tagasi toomine puudutada. Määratlemata elualaga inimeste vastuseid eraldi ei mõtestatud, mis oleks võinud tuua välja ka teisi põhjuseid peale eluala, mis võivad kujundada inimeste motiive või kokkupuuteid naaritsaga.
- ei ole teada, kas kõrge vastamismäär oli tingitud inimeste huvist teema vastu või sellest, et ankeete levitati peamiselt huvikaitseorganisatsioonide kaudu ja väiksema sotsiaalse võrgustikuga vastajad, kelleni ongi raskem jõuda, jäid kõrvale.
- vastuste esitamine protsentidena ei anna selget sisulist arusaamist tulemustest. Seda, millisest piirist (näiteks kindla vastuse esinemise protsendist) alates võiks osutada probleemile suhtumises, pole võimalik paika panna.
- uuringu lähenemisviis naaritsa taasasustamisele on kohati normatiivne (kirjutab sobivad arvamused ette) ja ei paku vastajale võimalust väljendada arvamust teemadel, mida ta võiks oma rollist tulenevalt oluliseks pidada.
- jäetud on küsimata, kuidas naaritsa taasasustamine võiks vastajaid mõjutada (uuritud on teadmisi naaritsa projekti ja liigi bioloogia kohta (nt mida sööb, kuidas paljuneb)).

Kvantitatiivne analüüs on sobiv puhkudel, kus inimestel on sisuline ja neile oluline kogemus uuritava teemaga. Kuna naarits puudutab inimeste elusid võrdlemisi tagasihoidlikult, ei saa positiivsete hinnanguite põhjal järeldada, et inimestel on sügav huvi naaritsa vastu.

Nii 2004. aasta kui ka selle uuringu puudused:

- raskesti kättesaadavate huvirühmade vähene kaasatus (nt vähi(rööv)püüdjad, huvikaitseorganisatsioonidesse mitte koondunud inimesed, suvitajad jt).
- on võimalus, et vastati nii nagu eeldati, et küsitluses/intervjuus taheti kuulda.

Selle uuringu tugevused:

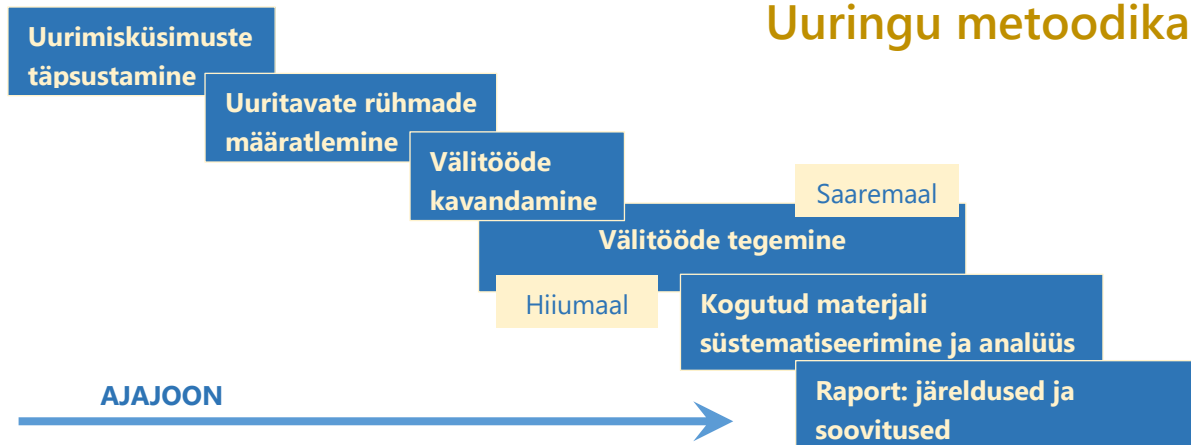
- jõudsime rohkemate huvirühmadeni, kui 2004. aasta küsitluses.
- küsitlesime kokku 183 inimest, mis on rohkem kui 2004. aasta küsitluses.
- pöörasime uuringus enam tähelepanu inimese käitumuslikele aspektidele, et selgitada, kuidas inimrühmades toetada naaritsale soodsamaid teguviise.
- osutusime uurijatena Hiiumaal, aga eriti Saaremaal teabevahendajateks – vastasime huvirühmadel tekkinud küsimustele, st täitsime kohaliku kogukonna teavitajate funktsiooni.
- intervjuueritavad ei näinud meid taasasustamise tegevuste eest vastutavatena, mis võttis ära ärrituse või hirmu, mis kaasneb tajutud võimupositsiooniga.

Soovitused tulevikuks loomade (taas)asustajatele:

- kogukondi on võimalik kaasata juba sarnaste uurimuste tegemisega – inimestega vesteldes ja neid kuulates valmistab nad ette (uue) liigi saabumiseks ja eraldiseiva teavitustöö tegemise koormus langeb.
- intervjuerijate valimisel tuleb võtta arvesse nende ettevalmistust – intervjuude käigus kogutakse ja jagatakse teavet kogukonnaga vaheldumisi.
- võimalusel tuleks (taas)asustamisel kogukonna arvamuste selgitamiseks kaasata kohalikke autoriteete, kelle arvamust peetakse olulisemaks teaduslikust kogemusest. Neil võib olla ka parem ligipääs raskesti ligipääsetavatele huvirühmadele.
- tuleb hoiduda võimupositsioonist suhtlusmaneerides.
- tuleb läbi mõelda alternatiivsed viisid teabe hankimiseks, nt ümberorienteerumine vahetatult vestlustelt telefoni- või veebiplatvormi suhtlusele (COVID-19 tulek raskendas küll uurijate kogemusel intervjueritavate ringi laiendamist, kuid samas oli inimestel rohkem aega vestlustele pühenduda).

ANALÜÜS

Uuringu metoodika

Alustasime uuringut **naaritsa taastasustamise võtmeküsimuste väljaselgitamisega**, et leida looduskaitse administratsioonile tähtsate küsimuste vastused. Selleks vestlesime:

- naaritsate kaitse ja taastasustamisega tegeleva sihtasutuse Lutreola juhi Tiit Maraniga, et selgitada, kuidas naaritsat on taastasustatud, kes selles osalesid ja kellega oli taastasustamise käigus kokkupuuteid, sh kaasamistegevuste raames.
- uuringu väljundi kasutajatega (SA Lutreola, KeMi (Keskkonnaministeeriumi), KeA esindajad), et mõista, miks on naaritsate taastasustamine neile tähtis ja milliste (teadmus)probleemide lahendamisele saab selle uuringuga kaasa aidata.

Vestlustest kogutud teadmisi täiendasime dokumentide analüüsiga, et leida üles vestlustes mainitud faktid ja neid täpsustada. Selleks leidsime Internetiotsingu, raamatukogu infosüsteemi ja digitaliseerimata ajalehtede abil naaritsa kohta ilmunud artiklid trükimeedias (vt Lisa 2 – „Naarits trükimeedias“), teadusartiklid naaritsast, naaritsa tegevuskavad, Rein Marani filmi naaritsast jm.

Järgnevalt määratlesime rühmad, keda nii Hiiu- kui ka Saaremaal uurida ja täpsustasime uurimisküsimusi. Selleks:

- otsisime üles varasemad sotsiaalteaduslikud uuringud naaritsa taastasustamise kohta (Hiiumaal viisteist aastat tagasi tehtud küsitluse (Uljas ja Ruttas-Küttim 2004), Saaremaal sama metoodikaga tehtud keskkooli õpilase uurimistöõ (Tuus 2013)). Selgitasime, millised sotsiaalsed rühmad on naaritsa taastasustamisel tähtsaks osutunud, millised on nende kokkupuuted naaritsaga, mis võib naaritsat ohustada ja mida võib järeldada rühmade kaasamise kohta looma taastasustamise protsessis.
- otsisime liikide (taas)asustamist käsitlevaid teadusuuringuid ja koondasime nendest huvirühmade loetelu, et selgitada, kuivõrd on esialgne loetelu huvirühmadest ammendav, kuivõrd tuleks seda täiendada.
- vaatasime üle, millistest rühmadest on juttu naaritsa kohta kirjutatud trükimeedia artiklites.

- koondasime loetelu liikide (taas)asustamisega seotud huvirühmadest ja arutasime seda Tiit Maraniga, et selgitada, millised rühmad väärivad tema kogemuse põhjal uuringusse kaasamist. Loetelu täiendasime ka hiljem küsitletute kogemuste põhjal.
- süstematiseerisime rühmad, jättes kõrvale väheolulised.

Ülevaatlik loetelu sotsiaalsetest rühmadest, kelle teadmisi, seisukohti ja tegevust on tulnud (taas)asustamise käigus arvesse võtta (vt Arts jt 2016, Lopes-Fernandes jt 2018, Madden 2004, O'Rourke 2000 ja 2013, Sutton ja Lopez 2014, Vogler jt 2017), on leitav Lisas 3 – „(Taas)asustamise sotsiaalsed rühmad üldiselt“. Ülevaatlikku loetelu oli vaja süstematiseerida, sest leitud rühmade kokkupuuted naaritsa taasasustamisega ei ole sugugi ühetaolised.

Meie uuringus joonistusid inimrühmad välja seoses nende suhtega taasasustatavasse looma. Erinevalt varasemast Hiiumaal tehtud uuringust (Uljas ja Ruttas-Küttim 2004) ei määratlenud me uuritavaid inimrühmi sotsiaaldemograafiliste tunnuste (nagu sugu või vanus) ega eluala järgi, sest need ei väljenda iseenesest seda, kuidas inimeste tegevus suhestub naaritsaga. Eluala määratleb suhte loomaga ainult siis, kui inimene tegutseb looduse vallas, kuid sellest olulisem on, kuidas inimesed suhestuvad ja mõjutavad naaritsa taasasustamist. Hiiumaa huvirühmad meie uuringus on eemalseisjad; trehvajad; vahendajad; loodushuvilised, -kaitsjad, -teadlased, loomaarstid; põllu- ja metsamehed, kalakasvatavad; jahi- ja kalamehed; ametkondade esindajad; poliitikud.

Saaremaal on huvirühmi, kellega me Hiiumaal kokku ei puutunud. Huvirühmade nimekirja lisandusid kala- ja vähikasvatavad, kelle toodangust võib olla huvitatud ka naarits. Jahi- ja kalameeste kõrval on Saaremaal ka vähipüüdjad, kes liiguvad kallastel, kuhu võib naarits elama asuda. Huvirühmade seas eristasime Saaremaal ka jõgede ääres elavad inimesed. Samas ei saanud me selle tõttu, et Saaremaal euroopa naaritsat veel ei ole, küsitleda nõ trehvajate rühma. Analüüsis täpsustasime ka vahendajate rühma nimetust (kasutame mõistet teabevahendajad), sest Saaremaal pole naaritsa puudumise tõttu olnud kellelgi põhjust tema kohta laiemalt teavet jagada, aga see rühm saaks seda tulevikus teha.

Seejärel tegime välitööde plaani:

- intervjuueeritavate leidmisel kasutasime lumepallimeetodit, internetist huvigruppide esindajate otsimist ja juhuvalimit.
- arutelu põhjal Tiit Maraniga huvirühmade üle koondasime esimesed viited inimestele, kellega Hiiu- ja Saaremaal vestelda.
- tegime Internetiotsingu, et täpsustada määratletud huvirühmade esindajate positsioone, nimesid ja kontaktandmeid.
- täiendasime uuringu plaani jooksvalt, kogudes hiljem huvirühmade esindajatega vesteldes täiendavaid viiteid inimestele, kes on naaritsaga taasasustamisega kokku puutunud või kellega tuleks vestelda muudel põhjustel. Nende kontaktandmeid kogusime samuti avalikest andmekogudest või palusime end vahendada küsitletavat tundval inimesel.
- selle üle, millistes punktides küsitleda inimesi juhuslikkuse alusel, otsustasime välitööde käigus. Jõgede läheduses ja asulakeskustes pöördusime vastutulevate inimeste poole, et neid nende nõusolekul küsitleda.
- määratlesime punktid, mida külastada saartel vaatluse eesmärgil (ka neid kohti täpsustasime välitööde käigus edasi).

- panime kokku küsitlus- ja vaatluskavad (vt Lisa 4 – „Hiiumaa küsitluskava“; Lisa 5 – „Saaremaa küsitluskava“) ja Saaremaa intervjuueeritavatele ka teabelehe naaritsast (vt Lisa 6 – „Naaritsa teabeleht“).

Järgmises etapis **tegime praktilisi välitöid**. Selleks:

- võtsime uuringu plaaniga sobivate inimestega telefoni või e-posti teel ühendust ja leppisime kokku intervjuude toimumise ajad ja kohad. Nende inimestega, kelle poole pöördusime vestluseks nõusoleku saamiseks tänaval või looduslikus keskkonnas ringi liikudes, leppisime vestluse kokku silmast-silma kohtudes.
- tegime inimestega intervjuud kas üks ühele või rühmavestlusena. Võtmeinformantidega vestlesime sageli mitme uuringurühma liikmega korraga, et saaksime vahetult järgnevatel vestlustel uut teadmist paremini arvesse võtta (täiendada jooksvalt küsitluskava jm). Osad intervjuud toimusid telefoni teel, mõned üksikud vastused saime kirjalikult. Vahetult toimunud vestlustest osa toimus ka Tallinnas ja teistes mandri-Eesti asulates. COVID-19 leviku tõttu piirati inimeste liikumist Saaremaal ajal, mil meil oli kavandatud sinna välitööd (märts-mai 2020). Seetõttu on osa Saaremaa intervjuueeritavate arvamustest kogutud telefoni ja virtuaalkanalite vahendusel.
- kasutasime poolstruktureeritud vestluse kava, mis annab küll juhised selleks, millest intervjuueeritavaga vestelda, kuid võimaldab küsimuste järjekorda ja sõnastust võrdlemisi lihtsalt muuta. Jätsime küsitletavatele võimaluse ka ise vestlust juhtida, et saada teavet, millele me ei osanud eelnevalt mõelda. Vestluse käigus kasutasime Saaremaal ka naaritsa teabelehte, et need intervjuueeritavad, kes naaritsast vähem teavad, saaksid oma arvamuse kujundada faktide põhjal.
- välitööde käigus otsisime saartelt kohapeal üles punktid, mis inimeste liikumise vaatlemise põhjal peitsid endas võimalusi vahendatud kokkupuudeteks naaritsaga (nt loodusturismi külastuskeskused, turismiteabe punktid, käsitöö- ja suveniiripoed jne). Külastasime ja vaatlesime neid avalikke kohti kellelegi ette teatamata ja kus võimalik, vestlesime ka inimestega, kes neis kohtades tegutsesid (nt turismispetsialistid, poemüüjad).
- külastades intervjuueeritavaid nende kodus, kodu lähistel looduses või asutustes (ametiasutustes, külastuskeskustes, seltsimajades) täiendasime vestlust ka vaatlusandmetega. Avalikes ruumides pöörasime tähelepanu ruumi esitlusvõimalustele ja kõikvõimalikele teabematerjalidele. Kui intervjuueeritaval oli sobivaid artefakte, palusime intervjuueeritaval endale näidata asjassepuutuvaid ehitisi, esemeid, pilte ja dokumente. Selliseid materjale oli siiski võrdlemisi vähe säilitatud. Intervjuueeritavad näitasid meile sageli ka lähikonna loodust.
- salvestasime ja koondasime vestluste ja vaatluste tulemused, sõnastades intervjuueeritavate tagasiside ümber nii, et ei oleks võimalik nende arvamusi uuringu raportis nende isikuga kokku viia.

Kokku küsitlesime Hiiumaal 89 inimest ja Saaremaal 94 inimest; Saaremaa küsitletute arvule lisandub veel 17 (jõgede ääres elavat inimest), keda küsitles naaritsa taasasustamist ette valmistavaid välitöid tegev inimene. Nende jagunemisest huvirühmade vahel anname ülevaate tabelis 3.

TABEL 3. Küsitlute arv rühmade kaupa Hiiumaa- ja Saaremaal (kattuvad rollid on loetud topelt)

Uuritav rühm	Küsitlute arv Hiiumaal	Uuritav rühm	Küsitlute arv Saaremaal
Eemalseisjad	19	Linnaelanikud, meediatarbijad	15
Trehvajad	17	Jõgede ääres elavad inimesed	17 (+17)
Vahendajad	6	Teabevahendajad: ajakirjanikud, turismiettevõtjad, kogukondade vanemad	12
Loodushuvilised, -kaitsjad, -teadlased, loomaarstid	17	Loodushuvilised, -kaitsjad, -teadlased, loomaarstid	18
Põllu- ja metsamehed, kalakasvatajad	13	Põllu- ja metsamehed, maaomanikud	10
Jahi- ja kalamehed	9	Jahi- ja kalamehed, vähipüüdjad	18
		Kala- ja vähikasvatajad	4
Ametkondade esindajad	11	Ametkondade esindajad	9
Poliitikud	3	Poliitikud	3
Kokku	95		106 (+17)

Allikas: autorite andmed

Ülevaade vestluste ja vaatluste teemadest:

- **intervjueeritava elu-olu tingimuste ja argipraktikate kirjeldus (töö, tegevus looduses, kodune elu)**
- **tema kokkupuuted teiste huvirühmade ning ametiasutuste esindajatega**
- **vahetud ja vahendatud kokkupuuted naaritsaga**
- **teadmised teiste rühmade kokkupuudetest loomaga**
- **ümberkaudse looduse analüüs, selle tingimuste sobivus naaritsale**
- **kohalikud keskkonna- ja loodusprobleemid ja probleemliigid**
- **kokkupuuted looduskaitse administratsiooniga**
- **arvamused naaritsa kaitsetegevuste küsimuses (piirangud, maastikukujundus)**
- **kogukonna kaasamise kogemused naaritsa taasasustamise protsessis ja looduskaitstes laiemalt**
- **teadmised ja saadud juhised naaritsa kohtlemiseks**
- **võimalused naaritsa lugu saare elu edendamise heaks ära kasutada**

Järgnevalt **süsteematiseerisime ja analüüsisime kogutud materjali**, alustades Hiiumaal kogutud teabest. Selleks:

- süstematiseerisime analüüsimaterjali uuritud rühmade kaupa, sh rühmitust töö käigus täiendades. Süstematiseerimise aluseks võtsime rühmade naaritsaga kokkupuudete laadi ja sageduse (sh süsteemsuse).
- kirjeldasime ja piltlikustame rühmade kaupa nende kokkupuuted naaritsaga ja huvirühmadega, lähtudes kahest allikast:

Arts jt (2016) järgi kirjeldasime:

- naaritsa tähendusvälja (võib olla täiesti lahus argipraktikatest)
- tegevused, mille raames rühm on naaritsa taasasustamisesse kaasatud olnud
- kontekstid, milles määratlevad suhte naaritsaga

Vogleri jt (2017) järgi selgitasime:

- kuivõrd on vaadeldav rühm liigi taasasustamisest huvitatud
- kuivõrd saab ta taasasustamise protsessi mõjutada ja kuivõrd on ise sellest mõjutatud.

Selle järel koondasime uuringu tulemused raportisse:

- Analüüsisime, milliseid erinevusi ja muutuseid võib täheldada Hiiumaal 2004. ja meie tehtud uuringute vahel, samuti seda, kuidas Hiiumaa ja Saaremaa huvirühmade kogemused omavahel erinevad. Selle käigus pöörasime tähelepanu kasutatud meetodikale ja

- huvirühmade arvamuste ja kogemuste erinevustele, üldistusvõimele ja saarte eripäradele (vt Lisa 7 – „Saaremaa ja Hiiumaa eripärad taasasustamise sihtkohtadena”).
- Sõnastasime järeldused taasasustamisprotsessi kohta ja tegime ettepanekud selle kohta, kuidas naaritsa taasasustamisega Saaremaal jätkata ning kuidas saadud õppetunde laiemalt looduskaitstes rakendada.
 - Saatsime analüüsi järeldused ja ettepanekud koostööpartnerile Lutreolale, tegime selle põhjal raportis täiendusi ja parandusi.
 - Kooskõlastasime tulemused Keskkonnaametiga ja andsime raporti üle.

Hiiumaa huvirühmade kogemused aastal 2004

2004. aasta küsitluse fookus oli sellel, mida teadsid huvirühmad naaritsast, kuidas suhtusid tema taasasustamise protsessi ja kust nad olid saanud naaritsa kohta teavet. Piirduti nende huvirühmade küsitlemisega, kelle huvisid võis naaritsa loodusesse tagasitoomine puudutada, st elualade järgi: jahimehed, kalamehed, talunikud, metsanduse, turismi ja keskkonnaliikumise esindajad, keskkonnakaitseametnikud. Määratlemata elualaga inimeste vastuseid eraldi ei mõtestatud, mis oleks võinud peale eluala tuua välja ka teisi põhjuseid, mis võivad kujundada inimeste motiive või kokkupuutepunkte naaritsaga. Vastajaid rühmitati ka sotsiaaldemograafiliste tunnuste alusel, kuid sotsiaaldemograafilised tunnused olid tingitud vaadeldud inimeste elualadest (nt ametnikud on reeglina kõrgema haridusega ja naised, metsanduse spetsialistid mehed, jne). Fakt, et ankeetidest tagastati 63% (164 vastust), võib näidata seda, et teema huvitas intervjueeritavaid, aga ka seda, et ankeete levitati peamiselt huvikaitseorganisatsioonide kaudu (väiksema sotsiaalse võrgustikuga vastajad, kelleni ongi raskem jõuda, jäid kõrvale) ja taolised uurimused ei olnud sagedased.

Hiiumaa asjassepuutuvad rühmad suhtusid 2004. aastal naaritsa taasasustamisse võrdlemisi sarnaselt ja soosivalt. Erinevusi leidis vastajate rühmade vahel üksikutes küsimustes. Küsimuste laad oli aga võrdlemisi üldine, nii et vastuste ühetaolisus oli ka meetoodilistest valikutest tingitud. Selgus, et 2004. aastal olid küsitletud rühmad kuulnud projekti kohta kõige sagedamini meediast, seejärel lähedastelt inimestelt (sh töökaaslased). Veebist olid teavet otsinud vähesed. Arvestades, kui vähe naarits inimeste eluolu mõjutab, on selline teabeväli igati ootuspärane. Head kursisolekut euroopa naaritsa olukorraga näitas siiski, et vähemalt 2/3 rühmadest arvas, et euroopa naarits on Eestist kadunud, aga ka maailmas välja suremas. Vastajad pidasid naaritsat muidu üsna ohutuks ja „normaalseks” liigiks. Enim leidsid nõustumist väited, mille kohaselt naarits Eestis ühtegi liiki ei ohusta, veidi vähem oli neid, kelle meelest on euroopa naarits tüüpiline väikekiskja, kes murrab ka kanu. Vähesed leidsid, et naarits on oht vähivarudele, veelgi vähesemad, et kalavarudele. Üldiselt arvati, et naaritsad söövad konni, seejärel kalu, siis hiiri, vähke ja lõpuks linde. Seda, et naaritsad tooksid Hiiumaal kaasa piiranguid tegevusvabadusele, huvirühmad praktiliselt ei näinud. Pigem kardeti, et naaritsad ei saa vabas looduses hakkama, sest ei leia Hiiumaa väheste ja väikeste veekogude tõttu piisavalt toitu ja võivad seetõttu, et inimesi liiga vähe kardavad, ohtu sattuda, aga ka mingi (keda sellel ajal Hiiumaal siiski veel esinevat), rebase, kähriku, nugise või koera tee teele jääda.

Analüüsis kasutati vastajate arvamuste rühmitamiseks ka hierarhilist klasteranalüüsi, mis koondab vastajaid rühmadeks sarnasuse alusel etteantud tunnuste lõikes. Järeldused rühmade lõikes annab tabel 4.

TABEL 4. Rühmade arvamused naaritsast ja hinnangud selle asustamisele 2004. aasta uuringus

Huvirühm	Rühma iseloomustus	Hinnang naaritsa taasasustamisele
Keskkonnanaitse ametnikud	teiste rühmadega võrreldes kõige rohkem naisi (pooled vastajaist) ja kõrgharidusega vastajaid	See rühm on naaritsa taasasustamisega kõige paremini kursis ja nende teabeallikad on kõige mitmekesisemad. Mõtestavad naaritsat kui näidet globaalsete probleemide lahendamisest. Leiavad teistest rühmadest rohkem, et naarits on ohustatud ja soosivad teistest rohkem oma maavalduse kujunemist naaritsa elupaigaks. Nad tunnevad kõige paremini looma eluviisi ja peavad seda, et naarits võiks põhjustada pahandusi, kõige vähem tõenäoliseks.
Looduskaitse ja keskkonnaliikumise inimesed	kõrgharidusega inimesi võrdlemisi palju, mehi rohkem kui naisi; on koos turismiettevõtete inimestega naaritsat looduses kohanud vähem kui teised rühmad	See rühm tunneb naaritsa eluviisi hästi ja usub koos ametnikega kõige vähem seda, et naarits võiks kogukonnas pahandusi põhjustada. Nad eeldavad teistest rohkem seda, et Hiiumaale rajatakse naaritsa kaitseks uusi looduskaitsealasid, kuid usuvad kõige vähem seda, et naaritsa kaitse võiks hakata inimeste tegevusvabadust piirama. Nad peavad naaritsat võrdlemisi ohustatuks ja soosiks seda, kui nende maavaldused kujuneksid naaritsa elupaigaks.
Turismi-ettevõtted, sh kalandus	mehe rohkem kui naisi, valdavalt kuni keskharidusega inimesed; on koos looduskaitse ja keskkonnaliikumise inimestega naaritsat kohanud vähem kui teised rühmad	See rühm on naaritsa taasasustamisega kõige vähem kursis ja on kuulnud sellest vähesematest allikatest kui teised rühmad. Samas peavad nad naaritsa kaitset ja elupaikade säilitamist Hiiumaal teiste rühmadega kõrvutades kõige tähtsamaks. Nende heakskiit naaritsale on kõige kõrgem – selle rühma arvates on naaritsat vaja nii Hiiumaale, Eestile kui maailmale.
Talupidamine: põld, mets, turism	rühmas valdavalt mehed, valdavalt kuni keskharidusega vastajad	See rühm usub sarnaselt järgmisega mõnevõrra rohkem seda, et naarits võib kogukonnas probleeme kaasa tuua. Nad toetavad kõige vähem mõtet, et nende maaomand võiks kujuneda naaritsa elupaigaks.
Keskkonnakasutus: jahindus, kalandus, metsandus	vastajad on valdavalt mehed, enamiku haridustase kuni keskharidus	Ka see rühm usub mõnevõrra rohkem seda, et naaritsa taasasustamine ei möödu probleemideta (nt rünnakud kanadele, oht kalavarule jne). Nad ei tunne looma vastu samas nii palju huvi, et tema kohta ise täiendavat teavet otsida. Selle rühma esindajad kahtlesid teistest rohkem, kas naarits ikka suudab moodustada iseseisvat asurkonda. Vastajate arvamused on võrdlemisi

		polariseerunud – neid, kes toetaks mõtet naaritsa asumisest nende valdusesse, on võrdlemisi palju, aga palju on ka neid, kellele see mõte on vastumeelne.
--	--	---

Allikas: Autorite kokkuvõte Uljas ja Ruttas-Küttim (2004) põhjal

Huvirühmade arvamused eristuvad üksteisest täiesti ootuspäraselt. Seda, millisest piirist (näiteks kindla vastuse esinemise protsendist) alates võiks osutada probleemile suhtumises, pole võimalik paika panna, sh erinevaid uuringuid kõrvutades. Uuringu lähenemisviisi naaritsa taastasustamisele oli kohati normatiivne (kirjutas sobivad arvamused ette) ega pakkunud vastajale võimalust väljendada arvamust teemadel, mida ta võinuks oma rollist tulenevalt oluliseks pidada. Uuritud oli teadmisi naaritsa projekti ja liigi bioloogiliste omaduste kohta (nt mida sööb, kuidas paljuneb) ning jäetud küsimata selle kohta, kuidas võiks naaritsa tagasitoomine vastajaid mõjutada.

Uuringust standardiseeritud küsimustest tuleb välja, et naaritsa mõjud võivad olla muuhulgas:

- Oht kaotada tegevusvabadust (maatükil) naaritsa elupaikade säilitamise vajaduse tõttu
- Oht kaotada kodulinde või kodutiigi kalu, lähiveekogu vähke
- Oht looduslikule liigirikkusele, nt konnadele, lindudele
- Võimalus võita juurde turiste, kes hoolivad loodusest ja naaritsast
- Võimalus võita maines – näidata looduskaitse edulugu kasvõi ametkondlikus plaanis

Selle kohta, kuivõrd tõenäoliseks vastajaid neid mõjusid peavad, vastajate käest ei küsitud.

Avatud vastustes tõid vastajad välja tegevusi, mis võivad naaritsat ohustada, kuigi üldjuhul jäid nende arvamused (ilmselt kokkupuute ja kogemuse vähesuse tõttu) võrdlemisi pinnapealseks (nt „inimtegevus“ või „vähene teadlikkus“). Naaritsa ohustajateks peeti (rööv)jahti ja naaritsanahksete esemete tegemist/kandmist, asustustiheduse kasvu, naaritsale sobivate elupaikade kadu kuivendamise ja metsaraiete tõttu, koera kätte sattumist, autoliiklust ja kanalas hukkumist. Vastajad leidsid võrdlemisi sageli, et inimene ei pruugi naaritsaga kohtudes teda ära tunda.

Vastustest nähtub, et naaritsa taastasustajad selgitasid oma tegevust ka nii ajakirjanduses kui ka ametkonna kanalites – näiteks giidide ja jahiseltside kokkusaamistel, tänu millele olid nende rühmade esindajad oma lähiringis saanud juba naaritsa üle mõtteid vahetada. Vastajad olid seetõttu võrdlemisi ühel meelel selles, mis võib naaritsat ohustada ja millest ta toitub. Avatud vastuste seas oli üksikuid kriitilisi arvamusi ja selle kohta toome ära kõik näited, sest neid oligi väga vähe. Näiteks sidus üks vastaja naaritsate tagasitoomise Euroopa Liidu „lollustega“ (*versus* „inimese terve mõistus“), mis on hea näitaja, arvestades toonast Euroopa Liiduga ühinemise perioodi ja forsseeritud, inimeste töökspidamistega vastuolus avaliku sektori otsuseid (sh looduskaitstes). Kriitilistes arvamustes käsitleti taastasustamist ka ühe osana laiemas inimese põhjustatud võõrliikide invasioonis (kormoranid, haigrud, kährikud), mis ohustab liikide vahel välja kujunenud konkurentsi. Üks arvas, et looduskaitse ohustab inimest ja üks, et ankeet on propagandistlik. Üks vastaja leidis, et ka naaritsate

taasasustamise ebaõnnestumine on teaduslikus plaanis oluline kogemus. Üks kriitiline vastaja leidis, et ettevõtmisest saadav kasu ja oodatud tulemused jäid projekti eel põhjendamata.

Uuringu järeldusi kujundab kindlasti arvestatav teavitustöö ja vastajate teemaga kursisoleku kõrge tase, Hiiumaa hajaasustus ja vähesed kokkupuuted naaritsaga, äraootavad seisukohad Euroopa Liidu ja looduskaitse arengute suhtes (vt Lisa 8 – „Looduskaitse ja naaritsa taasasustamine“).

Hiiumaa huvirühmade kogemused aastal 2020

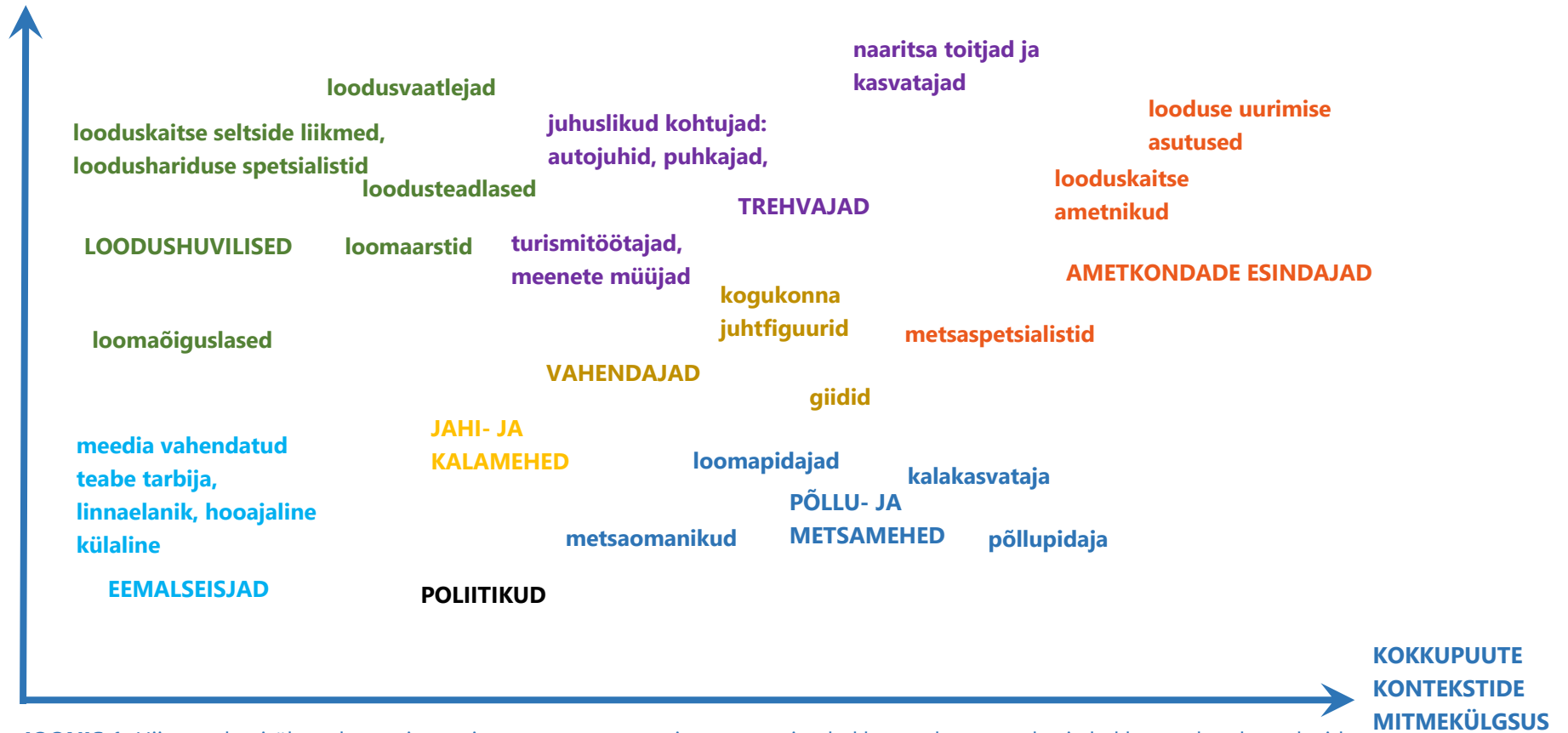
Joonisel 1 oleme kokkuvõtlikult esitanud Hiiumaa huvirühmad naaritsa taasasustamise küsimuses nii, et horisontaalteljel kujutame rühmade kokkupuudete sagedust ja vertikaalteljel kokkupuudete kontekstide mitmekesisust. Selle, millised on huvirühmade omavahelised suhted, selgitasime välja analüüsi käigus ja anname sellest ülevaate ka järelduste peatükis. Etteruttavalt võib öelda, et naarits on kindlasti liik, kellesse suhtumist kujundavad inimrühmade vahelised suhted palju rohkem kui liigi enese tegevus, sest *in situ* eluga kohanenud loomad sekkuvad harva inimeste ellu (vt Lisa 9 – „Naaritsa agentsus taasasustamisel“). Samas tuleb arvestada, et naaritsa välimus ja temast loodud positiivne kuvand trükimeedias mõjutavad samuti temasse suhtumist.

Järgnevas analüüsis kirjeldame iga rühma suhteid naaritsaga eraldi, eristades Artsi jt (2016) soovitusel sümbolilist kogemust (teadmised ja arvamused), naaritsa taasasustamise protsessis kaasalöömis kogemust (sellega puutusid kokku vähesed rühmad) ja kokkupuudete laadi (vahetud ja vahendatud kokkupuuted, isiklik panus taasasustamisse). Mõnel rühmal on heal juhul ainult teadmine, et saarele on naaritsat taasasustatud, mõni on temaga ka kokku puutunud. Mõne rühma kokkupuuted on aga väga rikkalikud – nad on taasasustamise tegevustes kaasa löönud, on loomaga mitmes rollis kokku puutunud (nii juhusliku trehvaja kui maaomanikuna, kelle maale on täiendavaid piiranguid seatud, aga ka taasasustamise tegevuste või teadusliku seire käigus loomaga kohtunud) ja ka nende sümboliline kogemuste pagas loomast on mitmetahuline. Nii määratlesime eemalseisjad (kõige vähesemad ja ühekülgsemad kokkupuuted naaritsaga), trehvajad, naaritsa teistele vahendajad, poliitikud, jahi- ja kalamehed, loodushuvilised, põllu- ja metsamehed ja viimasena ametkondade esindajad (kui inimesed, kellel on kõige sagedasemad ja mitmekülgsemad kokkupuutepunktid naaritsaga).

Tõsiasi, et inimesed ei jaotu üksteist välistavatesse rühmadesse, tuli ka meie uuringus arvesse võtta. Kui inimese kokkupuuted naaritsaga eristusid tema rollidest tulenevalt, analüüsisime ka selle inimese kogemusi ja arvamusi mitme rühma all. Haruldasemate rollide esindajaid ei toonud me eraldi rühmana välja, sest rolli eripärad ei joonistu üksiku vastaja põhjal hästi välja. Näiteks ei koondanud me teadlikult turistide arvamusi, sest vaatluskogemus näitas, et Hiiumaal ei ole naaritsa turistidele tutvustamiseks süstemaatilisi samme astunud (va. teabetahvel Vanajõe orus).

KOKKUPUUDETE SAGEDUS

JOONIS 1. Hiiumaa huvirühmade naaritsaga ja tema taastasustamise protsessiga kokkupuudete sagedus ja kokkupuudete kontekstide mitmekülsus

Allikad: autorite süntees järgnevatest peatükkidest

Eristasime huvirühmi selle järgi, kuivõrd on nad liigi (taas)asustamisest huvitatud ja kui palju nad saavad seda protsessi mõjutada (vt Vogler, Macey ja Sigouin 2017). UNICEFi strateegilise planeerimise tööriistade põhjal täiendasime neid skaalasid nii, et huvi taasasustamise protsessi vastu võib olla põhjustatud nii sellest, et taasasustamisest on midagi võita, kui ka sellest, et taasasustamisest võib midagi kaotada. Ka protsessi mõjutamise võimalusi saab vaadata kahelt poolt – osad rühmad saavad sellele kaasa aidata, osad on sellest ise mõjutatud. Et teadmine rühmade huvist taasasustamise vastu, mõjutatus sellest ja võime ise seda protsessi mõjutada aitab määratleda taasasustamist toetavaid koalitsioone, võtame rühmade rolli taasasustamise protsessis kokku peatüki kokkuvõttes just selle malli järgi (vt joonis 3).

JÄRELDUSED NAARITSA VASTUVÕTUST HIIUMAALE

Üldised järeldused

2004. aastal olid küsitletud naaritsa taasasustamise suhtes kas äraootaval või toetaval seisukohal. Praegu võib öelda, et rühmad on aru saanud et ta ei ole loom, kelle tegevuse pärast muret tunda, kuna ta ei mõjuta väga kedagi. Kui 2004. aastal küsitletud kartsid, et naaritsat võivad Hiiumaal oodata mitmed ohud, on praeguseks selgunud, et pahatahtlikult keegi naaritsa vastu ei tegutse. Loomi ei kütita ja et nad hoiavad asustusest eemale, ei jää nad ka enam liigse julguse pärast auto alla ega satu kanalatesse. Eelmises uuringus ei olnud märgata seda, et inimeste suhtumist naaritsasse oleks mõjutanud samal ajal toimunud Euroopa Liiduga ühinemise protsess, mille käigus viidi tänapäevaste arusaamade kohaselt võrdlemisi jäigalt ellu looduskaitsealade reform. Avatud küsimustele jäetud kommentaarides tõi Euroopa Liidu küsimuse esile ainult üks vastaja. Uue uuringu intervjuusid tehes juhtus aga sageli, et intervjuueeritav sidus oma mure globaliseerumise ja liberaalsete arengute pärast maailmas võrdlemisi vähetähtsate küsimustega (mida on neile ka naarits). Võib öelda, et kontekst, milles naaritsat võidakse käsitleda, võib arvestatavalt muutuda tegelikest kokkupuudetest sõltumatult. Leiame, et on väike risk, et kui naaritsa tõttu võetakse ette uusi sekkumisi maakasutusse või inimeste elukorraldusse, võib see põhjustada protesti seetõttu, et see väike muudatus seotakse suuremate vastasseisu põhjustavate teemadega nagu tuulikute ehitus, inimtekkeline kliimamuutus, ahikütte keelustamine või taimetoitlus. Seetõttu võib olla isegi hea, et meedias ei räägita naaritsa taasasustamisest enam nii sageli, kuigi intervjuueeritavad seda soovisid.

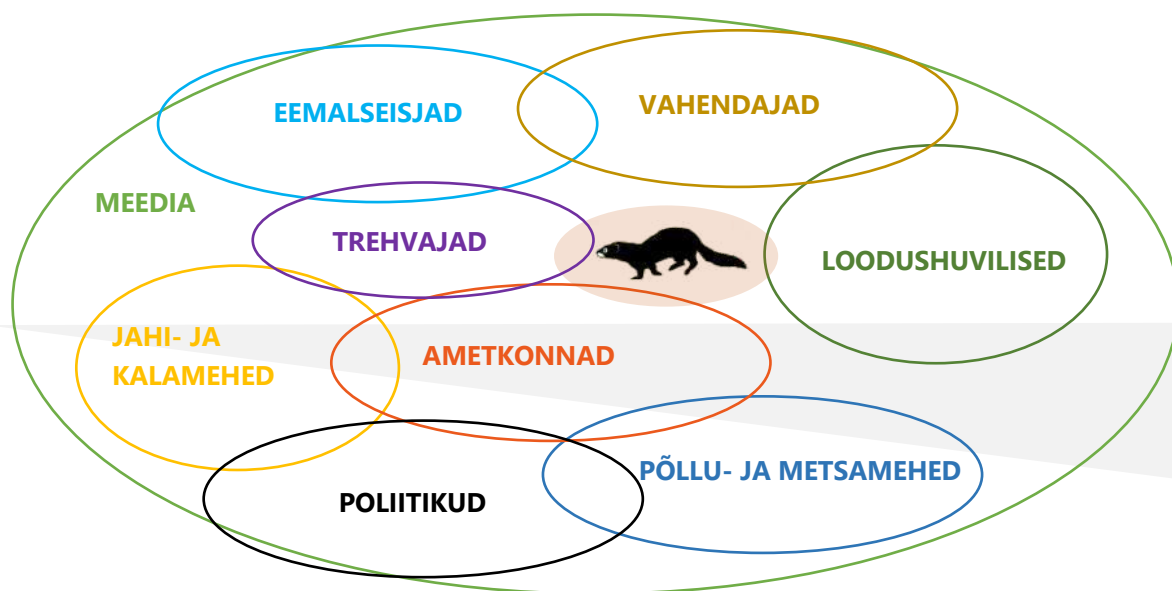
2004. aasta ja uue uuringu tulemused on rühmiti võrdlemisi sarnased – neis rühmades, kus oli toetus naaritsale suurem siis, on see suurem ka nüüd. Samas on muster võrdlemisi universaalne – maaomanike suurem kriitilisus liikide (taas)asustamise suhtes teiste rühmadega võrreldes tuleb välja paljudest varasematest uuringutest (nt Smith jt 2016; Reading ja Kellert 1993; Coz ja Young 2020). On ka üsna ootuspärane, et loomale soodsamad seisukohad on neil inimestel, kes tema käekäigu eest hea seisavad või kellel pole põhjust oodata taasasustamise tõttu muudatusi väljakujunenud tegevusrutiinides. 2004. aasta uuring toob välja, et ei saa öelda, et need inimesed, kes on informeeritumad, suhtuksid naaritsa taasasustamisega toetavamalt. Pigem nähtub, et need, keda naaritsa taasasustamine rohkem puudutab (nö isiklik huvi), on paremini informeeritud. Suhtumine seisab sellest lahus.

Näiteks näitab 2004. aasta analüüs, et kui keskkonnaametnikud kõrvale jätta, suhtusid naaritsa taasasustamisega teistest positiivsemalt inimesed, kes taasasustamisega kõige vähem kursis olid (turismi- ja kalandusettevõtted). Ka meie analüüs näitab, et eemalseisjate ja trehvajate rühmad suhtuvad naaritsasse (vähemalt ütluste põhjal) soojalt, kuigi nad ei tea samas loomast eriti palju.

Vähesemad teadmised ei tingi otseselt toetavat suhtumist. Naaritsa taasasustamisse vähemkriitiliselt suhtuvatel rühmadel on lihtsalt vähem kokkupuuteid maakasutuse või muude tegevuspiirangutega, mistõttu pole neil põhjust looduskaitse vastu huvi tunda ja selle kohta teavet otsida. Kui tegu oleks teise liigiga, näiteks hundiga, võiksid vähesed teadmised liigi mõjust toetada põhjendamatuid hirme ja tekitada halvaks panu taasasustamise suhtes. Inimene võib taasasustamise või looma heaks kiita ilma, et ta tunneks loomale iseloomulikku eluviisi ja ilma, et ta temaga vahetult kokku puutuks. Taasasustatava looma kaitses võib rohkem kasu olla kriitilisemate arvamustega inimestest, kes siiski tunnevad loodust ja kelle teadmised põhinevad praktilisel kogemusel. Loodust tundvad inimesed oskavad paremini tunnetada seda, mis on metsloomale omane käitumine ja nende mõttemustrites on kinnistunud (näiteks) teadmine selle kohta, et metslooma kohates tuleb tal segamatult minna lasta. Need pika aja jooksul internaliseeritud mõttemustrid aitavad neil hoiduda hetke ajedest, mis võivad naaritsa ootamatul kohtumisel ohtu seada.

Seega võib öelda, et meedia aitab teadmiste kujunemisele kaasa siis, kui inimesel on igapäevaste tegevuste laadi tõttu põhjust looma vastu huvi tunda ja kui meedia pakub sihtrühmale sellist teavet, mida ta uue teadmise kujundamiseks vajab. Näiteks, kui kalamees saab teada, et naarits tema eest kala välja ei püüa või kui kanakasvataja kuuleb, mida teha, kui ta avastab kanala juurest väikekiskja jäljed. Meediast pudenevad killukesed paigutuvad palju lähematest teabeallikatest saadava teabe konteksti – kui selliseid teabeallikaid pole, ei kipu ka meedia vahendatav kandepinda leidma. Uuritud rühmade vahel joonistubki välja omalaadne teabe vahetamise võrgustik (vt joonis 2).

JOONIS 2. Naaritsa huvirühmade teabeväli Hiiumaal

Ringide kokkupuuted näitavad, millised rühmad milliselt rühmalt teavet saavad. Meedia hõlmab kõiki rühmi.

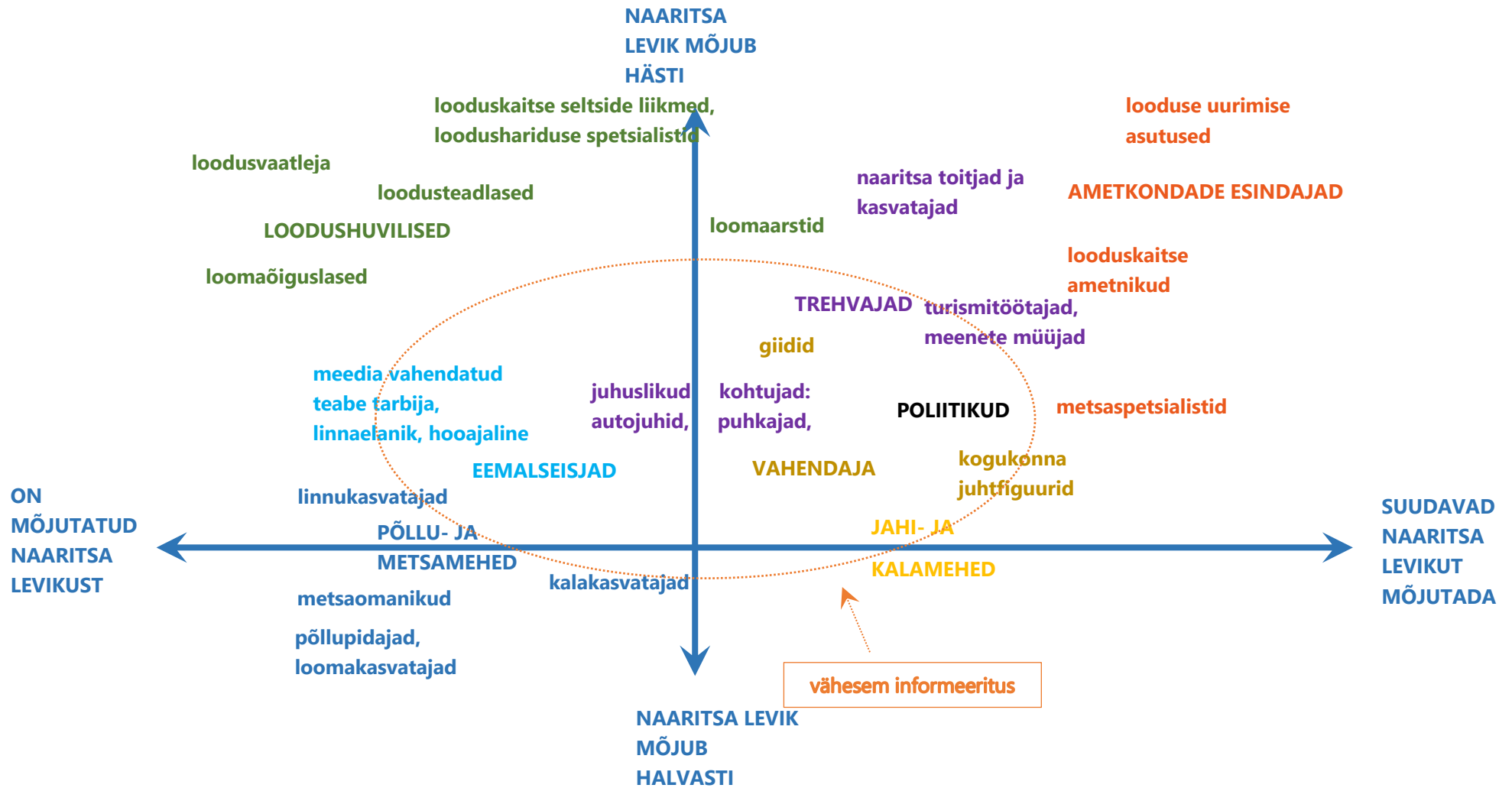
Allikad: autorite süntees analüüsist

Näiteks kui eemalseisjate suhe naaritsaga sõltub üksnes meedia vahendatavast teabest, siis teised rühmad vahetavad teavet ka omavahel. Selles võrgustikus on tähtis roll rühmade omavahelistel suhetel, sest rakenduslik teave liigub sageli edasi teise rühma vahendusel. Näiteks ei soovi inimesed sageli otse KeAsse pöörduda, vaid eelistavad ühendust võtta oma lähemate tuttavatega, kellel on omakorda tutvused KeA töötajatega. See tähendab, et ka tegevusjuhiseid naaritsaga toimimiseks peab jagama pidades silmas inimeste suhtevõrgustikke. Hiiumaa taasasustamise kogemuse analüüs näitab, et selle kõrval, et maaomanikke on teavitatud naaritsa piiranguvööndi seadmisest ja et hiidlastele on Osooni vahendusel näidatud loomaaias elava naaritsa elu, on väga tähtis roll sellel, et KeA ametnikud ja naaritsa taasasustajad on palju tegelenud ka vahetute kogukonnasuhetega.

Järeldused rühmade kaupa

Järgnevalt võtame kokku Hiiumaal tehtud välitööde järeldused uuritud rühmade kaupa ja eristasime nad Vogleri jt (2017) eeskujul selle järgi, kuivõrd looma taasasustamine nende tegevust mõjutab. Samuti selle järgi, kummas suunas taasasustamine rühma mõjutab – kas mõjub pigem hästi (toetab eesmärkide saavutamist, kasvatab rahulolu) või pigem segavalt (kasvatab halduskoormust, segab tegevust). Joonis 3 näitab rühmade vahelisi erinevusi, kuid selle skaala vahemikud on reaalses elus väga väikesed – üldjuhul meeldib naarits inimestele ja ta ei mõjuta nende elu negatiivses suunas.

JOONIS 3. Hiiumaa huvirühmade huvi naaritsa taasasustamise vastu ja võime taasasustamise protsessi mõjutada

Allikad: autorite süntees eelnevatest peatükkidest, Vogler jt 2017 ja UNICEFi tööriistakasti põhjal

Alustame kokkuvõtet rühmast, kes on naaritsa taasisustamisest kõige vähem mõjutatud ja lõpetame nendega, kelle tegevust see kõige rohkem on puudutanud.

Eemalseisjate rühmal on naaritsa Hiiumaale taasisustamisest vähe võita, aga ka mitte midagi kaotada. Nad on tema olemasoluga põgusalt kursis, sest loomast räägitakse meedias siis, kui on juttu rühma kodukandist. Et nende teed naaritsaga ei ristu ehk neil pole põhjust loomaga suhestuda, ei suuda nad ka salvestada meedia vahendatavat teavet naaritsa kohta (nt üks intervjueritu suutis meelde jätta naaritsa kohta ühe aastaarvu, sest seda küsitakse orienteerumisrajal). Nad ei tea loomast praktiliselt midagi ja ei suudaks teda ka pildi pealt ära tunda, ajades teda segamini ükskõik millise väikekiskjaga. Kui eemalseisjad kohtuksid looduses või ka kodu juures juhuslikult naaritsaga, oleksid nad ilmselt meeldivalt üllatunud või äraootavad nagu oli ka intervjueritud trehvajate rühm. Meile räägitud lood naaritsast näitavad aga, et ootamatu kohtumine koduõuel võib lõppeda ka ehmatusena. Spontaanset tegutsemist on keeruline juhtida meedia kaudu üldisi tarkusi jagades. Selleks, et naaritsat õigel hetkel ära tunda, peaks kogukonnas levima teadmine, mida teha tundmatut väikekiskjat kohates ja ka tema iseloomulikud tunnused peaksid inimestele piisavalt sageli silme ette sattuma, et õigel hetkel äratundmine tekiks ja kahju sündimata jääks. Hiiumaal ei õnnestunud meil välitööde käigus naaritsa kujutist kohata (nt praami looduspiltidega seinapannoodel, suveniiripoes, loomakujudega sisustatud pargis ega teabevoldikutel) mujal kui Vanajõe orus, kuhu on paigaldatud teabetahvel. Ka ei suutnud meie küsitletud kõikidest rühmadest meenutada, et nad oleksid kunagi kuulnud juhiseid käitumiseks naaritsaga kohtudes.

Trehvajate rühmast võib leida end igaüks, kes on naaritsaga vahetult kokku puutunud. Sümpaatse olekuga loom tavaliselt võlub inimest, luues isikliku kogemuse, tänu millele inimene edaspidi temast kuuldes räägitule enam tähelepanu pöörab. Siiski ei ole ka sellel rühmal piisavalt põhjust naaritsast oma lähedaste või tuttavatega rääkida – naaritsal pole piisavalt „karakterit“ ega kokkupuuteid inimestega, et temast lugusid vesta nagu „kriimsilmast“ või „võsavillemist“. Eemalseisjate ja trehvajate rühmal ei seostu naarits ühegi suurema (loodust puudutava) teemaga. Nad märkavad parimal juhul looma ilusat ja armsat välimust.

Vahendajate rühm võidab naaritsa taasisustamisest natukene, sest tänu naaritsale on neil näiteks turistidele looduse rubriigist veidi rohkem Hiiumaale omaseid fakte välja tuua ja üks külastuspunkt rohkem valida. Vahendajate rühm saab naaritsast rääkides temast lugusid luua ja sellega looma inimestele arusaadavamaks muuta. Selle rühma teadmised loomast pärinevad taasisustajate ringkonnast ja neile lähedastest allikatest – töö ja lähedased erialad viivad neid kokku. Teave tuleb neile ka meediast, sest vahendajate missioon on olla Hiiumaa asjadega üldiselt hästi kursis, et oleks midagi oma kuulajatele rääkida. See rühm oskab eelnevate rühmadega võrreldes väga hästi ennustada inimeste suhtumist naaritsasse ja kõrvutada naaritsa sekkumist inimtegevusse muude looduslikku päritolu häiringutega. Samas ei seosta nad naaritsa taasisustamist looduskaitse administreerimise küsimuste ega ökoloogiliste probleemidega.

Poliitikud ei tea naaritsast rohkem kui eelmised rühmad, kuid oma rollist tulenevalt leiavad nad, et naaritsa potentsiaali Hiiumaa tutvustamisel võiks rohkem avada ja parandada ametite omavahelist suhtlust looduskaitse küsimustes. Nad võivad mõnevõrra taasisustamisele kaasa aidata, aga neil ei ole sellest palju võita.

Jahi- ja kalamehi ei ole naaritsa taasisustamine eriti mõjutanud. Pärast taasisustamise eelset mingi väljapüüdmist on vähestel jahimeestel olnud naaritsaga kokkupuuteid (nt kui neid on kanala juurde

väikekiskjat püüdma kutsutud). Väikekiskjad karusloomana neid ei huvita, sest naha järele ei ole suurt nõudlust. Suurulukite kahjustuste ja kiskjate rünnakute kõrval ei pöörata naaritsale tähelepanu. Metsas käies on jahimehed keskendunud peamiselt suurulukitele. Kuigi jahimehed üldiselt naaritsa eluviise tunnevad, kohtuvad nad temaga väga harva. Vestluste käigus tehtud sõnavääratused näitavad siiski, et jahimees mõtleks enne järele, kui surnud loomast teataks.

Loodusehuviliste rühm võib naaritsa taastasustamisest hea enesetunde, sest naarits on looduskaitse edu sümbol. Selle rühma tähelepanu on naaritsa bioloogial – et taastasustajad on ka ise zooloogid, on ka teavitustöö naaritsa küsimuses lähtunud naaritsa bioloogilisest eripärast ja kohast ökosüsteemis, mille tõttu ehk ka ettekujutus naaritsast kui Hiiumaa vapiloomast on levinud praktiliselt ainult selle rühma siseriingis. Loodusehuviliste rühm on naaritsaga kokku puutunud nii vahetult kui kaudselt – taastasustamise protsessile kaasa elades. Kuna nad saavad teabe naaritsast otseallikaist või erialakanalitest, on meedia vahendatav teave neile vähem tähtis. Nad tutvustavad vahel ka ise naaritsat ja on võrdlemisi hästi kursis sellega, milliste võtetega looma kaitstakse ning milliseid pingeid see sotsiaalsetes rühmades põhjustab. Nad oskavad kirjeldada naaritsa toidulauda ja eluviisi Hiiumaa kontekstis.

Põllu- ja metsameeste rühm vaatab naaritsat rohkem looduskaitse administreerimise vaatepunktist. Kuigi naarits kui loom on neile sümpaatne, hindavad nad seda, kui nende tegevust oma maaomandil ja veekogude lähedal piiratakse mõistlikel alustel. Et nad elavad maal, on neil suurem võimalus loomaga kohtuda kui linnainimestel, kuid teadlikult neil looduses kohanenud loomaga kokkusaamist otsida ei õnnestu. Meediast tähtsamad suhtluskanalid asuvad nende kogukonnas (jahiselt, teised maaomanikud), aga ka KeA, PRIA jm ametiasutused. Naaritsast kui loomast on neil põhjust omavahel rääkida vaid kana- või kalavarguste korral. Loomaliikidest põhjustavad metssiga, kobras jt maastiku ja taimestiku ümberkujundajad neile piisavalt muresid nii, et naaritsaga kaasnevad ohud ei ole märkimisväärsed. Need maaomanikud, kes ise naaritsaid taastasustada aitasid, olid asjaosalistena looma eriti kiindunud. Võib öelda, et naaritsa taastasustamine mõjutab põllu- ja metsamehi väga vähe, kuid pigem negatiivses suunas, sest kasvatab halduskoormust (nt asjaajamine, mis kaasneb eksimustega metsa majandades, põldu väetades). See rühm võib taastasustamisest võita, kui teda huvitavad juhuslikult konnatiigid või muul moel muudetud maastikud.

Ametkondade esindajad puutuvad loomaga kokku taastasustamise tegevuste käigus ja seirete tõttu, aga kuna nad teavad elupaiku, oskavad nad looma ka paremini märgata. Nende tähendusväljas paigutub naarits kahte suuremasse raami – looduskaitse edulugu ökoloogiliste probleemide taustal (nagu loodusehuviliste rühmal) ja administratiivsed ülesanded (nagu põllu- ja metsameeste rühmal). See rühm loob pigem ise naaritsa kohta teavet kui seda tarbib (aga teeb ka seda, sest naarits on „tema lapsuke“). Neist sõltub, kuidas eeskätt maaomanikud ja jahimehed naaritsat kohtlevad ning kui võrd lihtsaks teevad selle neile ametiasutused oma ettekirjutusi omavahel kooskõlastades. See rühm vajab, et nende tegevust toetaks ka looduskaitsete huvirühm.

Saaremaa huvirühmade arvamusel aastal 2020

Üldised järeldused

Kokkuvõtlikult võib öelda, et Saaremaa huvirühmade küsitlusest joonistus välja väga sarnane pilt sellele, mille leidsime Hiiumaalt. Naaritsa **sümboliline tähendus** on üsna samasugune – ta on märkamatu, ohutu, mitmetest teistest väikekiskjatest eristamatu, aga iseenesest meeldiva välimusega loomake.

Osalus- või kaasalöömiskogemust saarlastel looma taasasustamise protsessis ei ole, kuid meid üllatas intervjuerimisel see, kui detailsel tasemel mõtlesid küsitletud kaasa taasasustamise tegevustele ja kui varmselt nad olid valmis sellele oma oskuste või vahenditega kaasa aitama. Intervjueritavad arendasid sageli iseseisvalt mõtteid selle kohta, kuidas inimesed võiksid naaritsat paremini vastu võtta ja kuidas naaritsat Saaremaa heaks „tööle panna“. Kui Hiiumaal piirduti naaritsa taasasustamise ajal pigem inimeste teavitamisega, siis Saaremaal oleks võimalik arendada rohkem koostööd ja arutelu kohaliku kogukonnaga.

Kontekstid, milles uuritud inimrühmad naaritsaga Saaremaal kokku võiksid puutuda, on veidi mitmekesisemad seetõttu, et Saaremaal on sisemaal kala- ja vähikasvatuse, aga ka jõevähki, mille püügilubadele on suur konkurents. Ka kalapüük, kui kala kevadel jõgedesse kudema tuleb, toob korraga kokku rohkem inimesi. Naaritsa semantiline side kala ja vähi teemadega on seetõttu selgem. Intervjueritavad oskasid naaritsa kui liigi käitumist oma tegutsemiskontekstiga hästi suhestada ja küsida juurde aspekte, mis aitaks neil naaritsa riske ja eeliseid paremini määratleda. Saaremaalased, kellel puudub kogemus naaritsaga, küsisid meilt oma kontekstist lähtudes väga spetsiifilisi küsimusi selle kohta, kuidas naarits võib neid mõjutada. Kuigi mitmed küsimused või oletused naaritsa taasasustamise mõjude kohta, mida intervjueritavad esitasid, olid kontekstist välja kistud või ehk liigagi kauguleulatuvad, aitasid need meil mõista laiemalt neid küsimusi, mis inimesi uue liigi taasasustamisel huvitada võivad, aga ka seda, millised on rühmade omavahelised võimusuhted, mis kujundavad selle looma vastuvõtu tingimusi.

Kui Hiiumaal 2004. aastal taasasustamise algusperioodil tehtud küsitluses ei peegeldunud kriitikat Euroopa Liiduga liitumise tuhinas kiirustades tehtud otsuste suhtes (inimeste tähelepanu neile ei jätkunud), siis Saaremaa elanikega kohtudes selgus, et praegused hoogsast läänemaailma liikumisest põhjustatud vastasseisud ühiskonnas raamistaksid ka naaritsa taasasustamise vastuvõttu (kõigis rühmades oli keegi juba kuulnud ka naaritsa Saaremaale taasasustamise katsest, mistõttu seda on võimalik mingil määral ennustada). Mõni huvirühm lihtsalt teadvustas suuremaid vaidlusi tuuleparkide, looduskaitse piirangute, metsaraiete, invasiivsete ja võõrliikide tõrje, poliitiliste arengute jms ümber, mõni aga seostas neid ka naaritsa taasasustamise küsimustega. See ei tähenda, et naaritsa taasasustamisel on tingimata vastasseise oodata. Ühiskonna poliitilised vastasseisud või ka kogukondlikud protestid muudel teemadel võivad mängida kaasa siis, kui naaritsa taasasustamine satub konfliktide tekkeks soodsasse konteksti (nt mis hakkab juhtuma, kui inimesed peavad kauem eraldatuna elama, kui uudised ameerika naaritsatelt inimesele nakkavast koroonast sagedamini levivad¹ jms).

¹ vt nt Pau 2020.

Järeldused rühmade kaupa

Sarnaselt Hiiumaale on ka Saaremaal **linnaelanike ja üksnes meediast naaritsa kohta kuulnud rühma** teadmised naaritsast üsna ootuspäraselt kõige väiksemad. Seda, et loom on Hiiumaal, oskas siiski nii mõnigi öelda. See rühm ei näe, et naarits võiks linnainimest mõjutada, kuid tõlgendades ka teiste huvirühmade arvamusi, võib siiski mõned esile tõusnud teemad välja tuua. Saarel on linnalised asulad niivõrd väikesed, et inimesed on harjunud metsloomi ka linnas sageli nägema. Seetõttu ei tule nad ise selle peale, et näiteks hukkunud loomast kedagi teavitada. Linnainimesi huvitab nende koduloomade turvalisus. Kuigi kanapidamised on suurelt jaolt kas linnugripi või rebase-nugise rünnakute tõttu suletud, on hakanud levima linnakanade pidamine (eriti COVID-19 tulekuga). Kanapidajad ei pruugi kogemuste puudumise tõttu olla piisavalt ettevaatlikud. Nugise rünnakuid kanadele võidakse omistada ka naaritsale. Inimestele võib positiivselt meelestada see, kui nad teavad, et naarits aitab vähendada näiteks mügrisid või hiiri, kuid arvestades naaritsa eluviisi, ei saa loomulikult anda inimestele vastavat lubadust. Selle nimel, et inimesed teaksid, et võõraid liike sisse tuues võib see tähendada ohtu kohalikele liikidele, teeb KeA järjepidevat tööd. Selline teadmine võib kaasa tuua arvamusi, et naaritski võib mõnele liigile ohtlik olla.

Jõgede ääres elavad inimesed ei tea ehk eelmise rühmaga võrreldes naaritsast rohkem (teadmised varieerusid mitte millegi teadmisest süvateadmiseni), kuid paistab, et neil on looduses tegutsemise tõttu rohkem semantilisi seoseid, mis aitavad naaritsat kuhugi paigutada. Näiteks mainiti mõnelgi korral naaritsat mitte kui ohtu kanadele („selle töö teeb nugis ise ära“) või kaladele jões, vaid kui sisse toodud potentsiaalset nuhtlusliiki nagu kobras, kährik, hirv. See rühm ei näe naaritsas suuremat kasu kui teised, kuid neile võivad minna korda looduskaitsetööd, mis parandavad kohalike jõgede seisundit (nt paremad tingimused kaladele). Seda, et naarits võib pahandada vähipüüdjaid, oskas see rühm (sarnaselt järgnevatele) välja tuua, sest neil on rohkem võimalusi märgata (ka illegaalseid) vähihuvilisi. Selle rühma inimesed pakkusid ka välja, millised taasisustamise paigad võiksid naaritsale paremini sobida (nt vähem inimesi, lemmikloomi). Eelmise rühmaga võrreldes oli näha ka suuremat teavitamisvalmidust, kui nad peaksid leidma surnud looma.

Teabevahendajate rühm (ajakirjanikud, turismiettevõtjad, kogukondade esindajad, turismiteabe haldajad jt) teab loomast rohkem siis, kui oma töös loodusteavet kasutada tuleb. Sellised loodusteadmistega inimesed mõtlevad juba süvitsi looma eluviisile ja selle rollile kokkupuudetes inimestega (nt mis tüüpi jõgesid vajavad, millest võivad toituda). See rühm suutis naaritsaga suhestuda ka lugude vormis, mis on teabevahendajatele üldiselt iseloomulik. Nad oskavad rohkem mõista ka looduskaitse vajadusi: „Mina olen kahe käega selle poolt, et euroopa naaritsa taasisustamist Saaremaale tuleks toetada, et vältida seda, et kui Hiiumaal midagi juhtub, siis see töö on nullitud.“ See rühm oli väga aktiivne oma abi pakkuma: teavet vahendama või arutelusid korraldama, sobivaid taasisustamise kohti otsima, oma maad selleks välja pakkuma, õpilasi juhendama, jäljeseires osalema. Nad on hästi kursis ka sellega, et paljud loomad on maaomanikele või jahimeestele nuhtluseks: „Saarlastel on nii, et hüljes sööb merest ära kõik kalad, kormoranid nokivad välja need, mis väiksemad on, hundid söövad ära kõik lambad, metssead kraabivad välja kõik kartulid, vares peksab puruks fiboplokid, tihane kisub vati akna vahelt välja, kassid joovad ära kõik piima“. Siiski suhtuvad nad loodusesse hästi ja arvestavad, et loodusega tuleb koos elada. Erandiks on siin võõrliigid nagu signaalvähk ja ümarmudil. Nende teabeallikate seas on kindlasti ka kohalikud ametnikud, kuid teabevahendajad ei näe, et ametnike suhtlusviis sobiks elanikele.

Loodushuviliste rühma teadmised naaritsa bioloogiast, ökoloogiast ja käitumisest on sarnaselt Hiiumaa samale rühmale head. Nad teavad, mis on Saaremaale omased liigid ja kuidas nad mõjutaks naaritsat. Näiteks oskavad nad naaritsa tegevust võrrelda tema toidukonkurentide tegevusega, aimata ette tema kohanemisvõimalusi jm. Nende huvi on suurem ka selle vastu, kuidas looduskaitse toimib – mis on selle tulemused ja kuidas neid paremini saavutada. Neile ei meeldi see, kui loomadega tehakse läbimõtlemita eksperimente. Kuigi nad mõistavad hästi seda, kuidas looduskaitse toimib ja nad toetavad selle eesmärgi (populatsioonide olukorra parandamise vajadused, elustiku vaesumise probleemide lahendamine), suudavad nad end hästi panna ka maaomanike, jahimeeste ja nõ tavalise elaniku rolli: “Keskkonnaametnikud käisid [Natura alade rajamisel] ja valetasid, et inimeste elus ei muutu mitte midagi. Seda kõike saab ju rääkida nii, et sa ei pea inimesele valetama, aga see kogemus kantakse üle ju.” RMK tegevusse looduskaitstes suhtusid mitmed kriitiliselt, leiti ka, et KeA ja Põllumajandusameti koostööd on vaja parandada. Nad näevad, et saavad kaasa aidata teabe vahendajatena, jäljeseires, veterinaarülesannete täitmises. Ka nemad tunnevad mingil määral muret võõrliikide leviku pärast.

Põllu- ja metsameeste ning maaomanike rühmas olid inimesed naaritsast kuulnud põgusalt kaudseid kanaleid pidi. Seda, et naarits loomana võiks mingeid probleeme põhjustada, see rühm ei näe (eriti suurulukite põhjustatud kahjude taustal), kuid nende arvates tuleks läbi mõelda see, kuidas naaritsa kaitseks piiranguid seada. See rühm, eriti põllumehed teadvustavad kliimamuutuse mõjusid oma maal, kraavitamise asemel mõtleavad nad ka vee põldudel hoidmisest (lüüsid, karestikud), sh mitte naaritsa, vaid koosluste kaitse eesmärgil. Kuigi tiikide loomise vastu kraavidel ei ole põllumeestel midagi, soovitati naaritsat taasasustada pigem metsa, mitte põllumaade lähedusse. Lisaks ulukitele tunnevad nad muret kärntõve pärast – oma lemmikloomad kannatavad, aga rebane võib ka naaritsat ohustada.

Nad näevad, et saavad pakkuda abi teabe vahendamisel Saaremaa Põllumeeste Liidu kaudu või metsanduse õppepäevadel, aga vajavad ka ise paremat teavet liikide kaitse kohta (kui kaitstava looma asukohta ei tea, on raske teda kaitsta).

Jahi- ja kalamehed, vähipüüdjad mõtestasid naaritsat kui osa elusloodusest, millega nad igapäevaselt kokku puutuvad, kuid mille ümber ei põimu argiseid konflikte nagu näiteks metsa- ja põllumeestel ulukikahjude ümber. Jahimeeste seas pole huvi selle looma vastu märkimisväärne, sest väikeulukitega puutuvad kokku vähesed spetsialiseerunud inimesed. Nende kütamiseks pole neil rahalist motivatsiooni ega ka kohustust. Seetõttu on naarits looduslikult huvitav fakt, mis võib pakkuda huvi näiteks nunnufaktoriga loodusfoto jahtijatele, kuid mitte kütitava loomana. Samamoodi leidsid kalastajad, et naaritsast neile konkurenti ei ole ja nad ei oleks kadedad, kui ta neil ka ämbriks mõne särje ära varastaks. Ohtu nägid nad mõrdadega kala püüdvates röövpüüdjates, kelle mõrda naarits võib sattuda, aga ka nakkevõrkudes. Jahimehed olid valmis naaritsa seireks koostööd tegema (nt naaritsa jälgede ülesmärkimisega), leides, et see ei tooks nende jaoks midagi erilist uut kaasa. Jahimehed võtavad sageli vastu ka kõnesid, kus neid palutakse appi linna sattunud rebaseid püüdma või rookatusaid rüüstavaid nügiseid korrale kutsuma, ka autoga alla jäänud loomade pärast. Seetõttu sobivad nad ka naaritsa vahendaja rolli. Taasasustamise asukohti pakkusid nad välja lähtudes sellest, kus nad on näinud minki hakkama saavat, kus ta võiks süüa soovimatut signaalvähki või kus on piisavalt kala ka temale. Nad näevad sarnaselt vahendajate rühmale naaritsas potentsiaali pisikeste gruppide loodusturismile.

Kala- ja vähikasvatajad eristuvad kalameestest ja vähipüüdjatest selle poolest, et kala ja vähiga tegelemine ei ole neile hobi, vaid töö – arvestatav osa sissetulekust. Et vesiviljeluse toodang kuulub ka väikekiskjate toidulauale, küsisid ka selle sihtrühma esindajad esmalt just naaritsa toitumiseelistuste kohta. Need, kes kasvatavad kalu välitingimustes, kardavad, et kormorani, haigru ja saarma kõrval võib ka naarits saagi järele tulla, eriti siis, kui jõed peaksid kuivaks jääma. Ühel kasvatajal oli kogemusi mingiga ja tema leidis, et kasvanduse aedikute naaritsa-kindlaks ehitamine on kas võimatu või ebaproportsionaalselt kulukas. Kardetakse mitte mõne kala kaotust, vaid nakkuseid. Kui mõni inimene, lind või loom peaks nakkuse kasvatusse tooma (bakterid, viirused, parasiidid, hallitusseen, furunkuloos, vibriosis, punasuuhaigus), võib see põhjustada suuri kahjusid: „PRIAga olen maadelnud, et kui on mingeid kahjud olnud, siis nende jaoks tõendusmaterjali otsida on selline närvikulu, et see ei tasu end ära.“ Kalakasvataja, kelle tootmine on sisetitingimustes, nägi naaritsas ka eeliseid: „Minul oleks ohutum pidada seda naaritsat, kui rotimürki panna.“ Vähikasvatajad leidsid, et naarits võib ohustada jõevähki, kes kannatab juba niigi nii saarma kui kopra tegevuse tõttu, aga ka lapihaiguse ja vähikatku pärast. See rühm on märganud, et jõed on muutunud kuivemaks ega sobi enam kaladele nii hästi. Sellel põhjusel leidis üks vastaja, et ka naaritsat ei tohiks seetõttu Saaremaale taasasustada.

Ametkondade esindajad on oma kolleegide kaudu naaritsa taasasustamise protsessiga hästi kursis: „Kes nüüd naaritsat ei tea. Hiiumaa projekt on ju legendaarne.“ Kuigi nad suhtuvad taasasustamise püüetesse poolehoidvalt, kahtlevad nad, kas projekt õnnestub toidubaasi, kiskjate ja vooluveekogude seisundi tõttu: „Jääks ta elukas üldse ellu. Kui ta suudaks siin assimileeruda, siis see iseenesest oleks faktina äge.“ Sarnaselt Hiiumaa kolleegidele on nende jaoks naarits tähtis eelkõige looduskaitse õppetunnina. Nad leiavad, et naarits ei too neile tööd juurde, kuid ei soovi olla selle rollis, kes hulkuma läinud naaritsaid inimeste juurest kinni peab püüdma. Nad leiavad, et nende ülesanne on tegeleda inimeste teavitusega (koostöös KeA, KAURI, Maaparandusbüroo, RMK ja Saaremaa Metsaühingu vahel), valida välja elupaigad ja moodustada kaitsealad. RMK töötaja leiab, et taasasustamisel võivad metsas tegutsevad töötajad vajalikku teavet koguda. Ametnikud kardavad taasasustamise protsessis kõige rohkem maaomanike vastuseisu: „Kui nüüd tuleb mingisugune elukas veel oma piiranguga, siis see võib üsna keeruline olla.“ Seetõttu soovivad ka ametnikud taasasustamiseks kohti, mis oleks inimasustustest kaugemal või juba kaitsealuseid kohti. Kuigi naaritsaga kaasnevad piirangud ei ole suured, võib pahameelt põhjustada see, kui sama metsa tuleb erinevates paikades eri moodi majandada. Ametnikud tajuvad, et kohalikud elanikud vajavad teadete asemel vahetut suhtlust: „Inimesed ei tunnetä enam, et ametnikud neist hooliks. Väga vilets seis.“ Tänapäeva looduskaitse on nende arvates liialt akadeemiline – inimestele tuleks anda rohkem vabadust loodusega koos toimetamiseks.

Poliitikud suhtusid naaritsa taasasustamisse neutraalselt – nende loodusteadmised ei ole suured, kuid nad saavad aru, et naarits ei kujuta kellelegi tõsist ohtu, samas ei ole tal peale nišiturismi potentsiaali ka erilist kasutegurit. Vestluste käigus võis tajuda poliitikute suhteid mitmesuguste huvirühmadega ja kalduvust esitada nende seisukohti. Nende tajutud seosed naaritsa asutamise ja muude teemade (sh looduse teemade) vahel olid võrdlemisi juhuslikud, neist ei joonistu välja mingit „poliitikute agendat“.

Mis ohustab naaritsat?

Ohutegurid, mis kujundavad naaritsa taasasustamise edukust, on Marani jt (2009: 1685) jaotuse põhjal:

- bioloogilised tegurid: nt vanus, sugu, tervislik seisund.
- (taas)asustamise eelsed tegurid, ettevalmistus: nt pidamistingimused, loomade ettevalmistamine taasasustamiseks, kogemused inimestega.
- lahtilaskmise meetodika: nt skaalal „karm“ ja „pehme“ lahtilaskmine.
- lahtilaskmise asustuskoha omadused: nt sobivate varje- ja elupaikade olemasolu, kiskjate arvukus, toiduressursside olemasolu, loomade häirimise tase.

Kohalikud avaldasid arvamusi, mis seostuvad kõikide punktidega.

Bioloogilisi tegureid, mis naaritsat mõjutavad, toodi esile vähe, peamiselt kardeti, et naarits võib nakatuda kärntõppe ja, viimaste sündmuste valguses, viidati üksikutel kordadel ka koroonaviiruse mõjule seoses Hollandi mingifarmides levinud koroonaviirusega.² Hiiumaal kärntõve probleeme ei tõstatatud ja kuna terve sealne uuring viidi läbi enne COVID-19 levikut, ei tulnud ka koroonat teemaks.

Taasasustamise eelsetest teguritest toodi esile asjaolu, et loomaaialoomad ei pruugi omada oskusi, et *in situ* elupaigas toime tulla: „need lapsukesed on seal loomaaias ülesse kasvanud ja kuidas nad hakkama saavad“. Lahtilaskmise asukohaga seotud muredest tuuakse Saaremaal enim esile sobivate elupaikade puudumist vooluveekogude suvise kuivamise pärast ja toidubaasi vähesust (kalade vähesus, rohukonna puudumine). Hiiumaa kogemustes selliseid hirme ega kogemusi me ei tuvastanud, kuigi ka seal kuivavad ojad ja kraavid suviti ära. Saaremaal kardetakse ka konkurentsi saarmaga ja vahetuid konflikte loomadega (nt rebane, kanakull, merikotkas, jahikoerad, kassid), aga ka kaudseid konflikte (nt kobras ja mets siga, kes potentsiaalselt naaritsa elupaiku võib mõjutada). Hiiumaa näitel võib väita, et need ohud seal osaliselt realiseerusid – mõned naaritsad olid hukkunud nii kodukoerte kui ka jahikoerte tõttu. Kaudseid konflikte metsloomadega aga ei mainitud, pigem tõsteti esile, et kobraste tegevus mõjub naaritsatele soodsalt. Vähemal määral tuuakse Saaremaal esile valesti valitud taasasustamise paikasid (2012. aasta näitel) ja leitakse, et mingi puudumine peaks olema märk, et naaritsa taasasustamine võib osutuda oodatust keerulisemaks.

Loomade häirimise juurde kuuluvad nii vahetud kui vahendatud konfliktid inimestega, millega seoses tuntakse enim muret konfliktide pärast kalameestega, jahimeestega, vähikasvatajate ja vähipüüdjatega, aga ka kanapidajatega: „Saarlane on jonnakas punn, kui naarits kana ära sööb, siis tema selle maha lööb“. Naarits võib hukkuda erinevates loomapüügi vahendites, aga võivad tekkida ka vahetud konfliktid nt kanakasvatajate, kalastajate ja röövpüüdjatega, kus naaritsas võidakse näha konkurendina (nagu saarmas hetkel kalameestele). Hiiumaa kogemusele tuginedes on need hirmud osaliselt õigustatud – kuulsime ühest juhtumist, kus jahimees olnud naaritsa maha lasknud ja üks intervjueeritav mainis, et ta on kuulnud ka nõ trofeejahimeestest, kes on naaritsat kui haruldust püüdnud. Loomaaiast pärit naaritsad leidsid ka tee koduõuele ja hoonetesse, kus neid kodulindude kaitseks või ka lihtsalt ehmatusest maha löödi. Samuti liikusid nad jõgedega ristuvate teede peal, kus

² vt nt: <https://maaelu.postimees.ee/6961334/kahes-hollandi-naaritsafarmis-tuvastati-loomadel-koroonaviirus>. Kuna Taani juhtumid (vt nt Pärli 2020) intervjuude tegemise ajal veel aktuaalsed ei olnud, siis neile ei viidatud.

auto alla jäid ja mõni hukkus ka jõkke pandud võrgus. Kalastajad naaritsas konkurenti ei näinud, aga kuna vähipüük ei ole Hiiumaal lubatud, säilib Saaremaal potentsiaalne oht konfliktiks vähipüüdjate ja naaritsa vahel.

Keda või mida ohustab naarits?

Ohte naaritsalt toodi esile peamiselt oma elualadest ja huvidest lähtuvalt. Mitmed huvigrupid mainisid, et naarits võib ohustada kanu. Hiiumaa näitel käisid küll loomaaloomad kanalates, aga see probleem oli lühiajaline, puudutas väheseid ja kahjud kompenseeriti. Siiski, seoses COVID-19 levikuga, leidsid mõned intervjuueeritavad, et kanapidamine on Saaremaal tõusutrendis. Samuti leiti, et naarits võib kahju teha maas pesitsevatele lindudele laidudel. Hiiumaa intervjuueeritava sellelaadne kogemus puudub.

Saaremaal, erinevalt Hiiumaast, tuuakse esile ka kahju, mida naarits võib vähipüügile teha: „siin tekib konflikt kahe kaitsealuse liigi vahel – harilik jõevähk ja euroopa naarits“ ja „Need vähi- ja kalarikkad jõed on naaritsale ju parimad elupaigad, aga küsimus on selles tasakaalus, et mis juhtuma hakkab, kui ta tuleb.“ Samas on ka inimesi, kes leiavad, et kui naarits kõik vähid ära sööks, siis oleks ka ajaloost selliseid näiteid. Mõned intervjuueeritavad kardavad ka vähipüügikeeldu mingites piirkondades. Vähi- ja kalakasvatavad kardavad lisaks sellele, et naarits nende varusid sööb, ka haiguste (bakterid, viirused, parasiidid, hallitusseen, furunkuloos, vibriosis, punasuuhaigus) levitamist karvastikuga.

Maakasutuse seisukohast leitakse, et võib tekkida konflikt, kus metsamajandamiseks on vaja kuiva pinnast ja naaritsale märjemat ala. Väljendatakse ka muret piirangute pärast, mis tekivad naaritsa püsielupaigas vooluveekogude kallastel – nii puude raiumise kui ka väetamise osas. Hiiumaa näitel on piirangud osutunud probleemiks paaril korral, nt kuulsime juhtumist, kus maaomanik oli pahameelest looduskaitse vastu elupaika rikkunud ja mõnel juhul oli maaomanik naaritsa püsielupaigas põldu väetanud ja jõeäärset võsa raiunud.

Ootused naaritsa taasisustamisele

Lisaks ohtudele naaritsalt ja naaritsale, väljendasid saarlased ka mõningaid ootusi, kuidas naaritsa tulek võiks Saaremaale positiivselt mõjuda. Näiteks jõgede ääres elavatest inimestest nägid paljud küsitletud naaritsa sissetoomise positiivset külge jõgede seisundi parandamises, mis võiks kaasa tuua ka kalade ja kahepaiksete arvukuse suurenemise: „Ei ole üldse välistatud, et kui me paneme sinna kuskile jõgedele selle naaritsa elama, siis sinna tuleb see vähk ka tagasi.“ Üks intervjuueeritav viitas naaritsale kui puhta keskkonna indikaatorile.

Samuti arvati, et naaritsa taasisustamine võib aidata röövpüüdjaid ohjata, kuna ehk inspektorid liiguvad siis tihedamini jõgede kallastel, samuti kehtib see röövpüügi mõrdade avastamise kohta. Üksikud intervjuueeritavad arvasid lisaks, et naarits võiks aidata signaalvähki ohjata ja et naaritsa piirangud võivad aidata kaasa ka metsaraie piiramisele. Ühtlasi viidati, et kui naaritsa pärast tiike rajatakse, oleks see positiivne ja rikastaks elukeskkonda (nt suurendaks kahepaiksete populatsioone) ning võiks meeldida ka põllumeestele.

ALLIKAD

- Arts, K.; Fischer, A.; Wal, R. 2016. Boundaries of the wolf and the wild: a conceptual examination of the relationship between rewilding and animal reintroduction. *Restoration Ecology* 24(1): 27–34.
- Coz, D. M.; Young, J. C. 2020. Conflicts over wildlife conservation: Learning from the reintroduction of beavers in Scotland. *People and Nature* 2(2). <https://doi.org/10.1002/pan3.10076>.
- Lopes-Fernandes, M.; Espírito-Santo, C.; Frazão-Moreira, A. 2018. The return of the Iberian lynx to Portugal: Local voices. *Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine* 14(3), <https://doi.org/10.1186/s13002-017-0200-9>.
- Madden, F. 2004. Creating coexistence between humans and wildlife: Global perspectives on local efforts to address human-wildlife Conflict. *Human Dimensions of Wildlife* 9: 247–257.
- Maran, T.; Põdra, M. 2009. *Euroopa naaritsa Mustela lutreola tegevuskava (2010-2014)*. Kättesaadav: https://www.envir.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/euroopanaarits_kava_uus.pdf. (Viimati külastatud: 03.12.2020).
- Maran, T.; Põdra, M.; Põlma, M.; MacDonald, D. 2009. The survival of captive-born animals in restoration programmes – Case study of the endangered European mink *Mustela lutreola*. *Biological Conservation* 142: 1685–1692.
- Nagel, R. 2020. Elektrilevi seadmesse pugunud naarits põhjustas Rae vallas mitu päeva voolukatkestusi. *Ärileht* 28.01.2020. Kättesaadav: <https://arileht.delfi.ee/news/uudised/elektrilevi-seadmesse-pugunud-naarits-pohjustas-rae-vallas-mitu-paeva-voolukatkestusi?id=88774529>. (Viimati külastatud: 04.12.2020).
- O'Rourke, E. 2000. The reintroduction and reinterpretation of the wild. *Journal of Agricultural and Environmental Ethics* 13: 145–165.
- O'Rourke, E. 2013. The reintroduction of the white-tailed sea eagle to Ireland: People and wildlife. *Land Use Policy* 38: 129–137.
- Pau, A. 2020 Taani tapab muteerunud koroonaviiruse hirmus miljonid naaritsad. *Forte* 5.11.2020. Kättesaadav: <https://forte.delfi.ee/news/maa/taani-tapab-muteerunud-koroonaviiruse-hirmus-miljonid-naaritsad?id=91583101>. (Viimati külastatud: 04.12.2020).
- Pärli, M. 2020. Taani hävitab muteerunud koroonat levitava naaritsakasvatuse kogu riigis. *Eesti Rahvusringhääling* 04.11.2020. Kättesaadav: <https://www.err.ee/1155022/taani-havitab-muteerunud-koroonat-levitava-naaritsakasvatuse-kogu-riigis>. (Viimati külastatud: 04.12.2020).
- Radick, G. 2017. Animal agency in the age of modern synthesis. In: Rees, A. (ed.), *Animal Agents: The Non-Human in the History of Science*. Cambridge: Cambridge University Press, 35–56.
- Reading R. P.; Kellert S. R. 1993. Attitudes toward a proposed reintroduction of black-footed ferrets (*Mustela nigripes*). *Conservation Biology* 7: 569–580.

- Smith, D.; O'Donoghue, P.; Convery, I.; Eagle, A.; Piper, S. 2016. *Reintroduction of the Eurasian Lynx to the United Kingdom: Results of a public survey*. Clifford: University of Cumbria.
- Sutton, A. E.; Lopez, R. 2014. Findings from a survey of wildlife reintroduction practitioners. *F1000Research* 3(29), <https://doi.org/10.12688/f1000research.3-29.v1>.
- Špinka, M. 2019. Animal agency, animal awareness and animal welfare. *Animal Welfare* 28: 11–20.
- Tuus, H. 2013. *Euroopa naaritsa (Mustela lutreola) taasasustamine Saaremaale*. (Avaldamata uurimustöö).
- Uljas, J.; Ruttas-Küttim, R. 2004. *Naarits: sotsioloogiline uurimus*. (Avaldamata Hiiumaa sotsioloogiline uuring).
- Vogler, D.; Macey, S.; Sigouin, A. 2017. Stakeholder analysis in environmental and conservation planning. *Lessons in Conservation* 7: 5–16.

Lisa 1 – Õppetunnid liikide (taas)asustajale

Kuigi euroopa naaritsa taasasustamist Hiiumaale võib pidada õnnestunuks, on paljude liikide tulevik ja ellujäämine ebakindel. Intervjueeritavatega vesteldes joonistused naaritsaga võrdluses välja mõned mõtted, mida liikide (taas)asustajad üldiselt Eesti kontekstis peaksid oma tegevustes arvestama.

- Praegu on Eestis mitmete loomaliikide eestkõnelejateks nõ. liigi juurde kuuluvad „sädeinimesed“ (nt naarits ja Tiit Maran, lendorav ja Uudo Timm, kõre ja Riinu Rannap, tuur ja Meelis Tambets jne), kes liikide kaitset eest veavad. See tähendab, et **liikide kaitse sõltub neile pühendunud sädeinimeste olemasolust**. Selline ebastabiilsus võib viia selleni, et eestvedaja kadumisel hääbub selle liigi kaitsetegevus. Ebakindlates oludes tasub kaaluda liikide taasasustamise kompetentsikeskuse loomist, mis kaitseks eestvedaja kadumisel liigi kaitseplaani kokku kukkumise eest.
- Iga liigi taasasustamise **protsessist tasub luua üksikasjalikud kirjeldused** (nt teaduslik artikkel, kogumik), mis annavad taasasustamise eelsetest teguritest, lahtilaskmise meetodikast ja lahtilaskmise asukoha omadustest täieliku ülevaate, et praktiline teave ei oleks vaid ühe inimese või väikese grupi teada ja võimaldaks sellest õppida ka mõne teise (sarnase) liigi (taas)asustamiseks – väheneb vajadus rakendada katse-eksituse meetodit. Teave võiks olla avalik ja koondatud kompetentsikeskusesse.
- Naaritsa taasasustamise kogemusest Hiiumaale saab teha üldistusi liikide (taas)asustamise kohta laiemalt. Siiski, paljud liigid nagu merikotkas, lendorav ja hallhüljes piiravad (sh inimese loodud reeglite kaudu) inimeste tegutsemisvabadust või ressursside kasutust palju rohkem kui naaritsa taasasustamine. See tähendab, et nende teiste liikide kaitsetegevuste rakendamisel ei piisa teavitusest (nt kaitsekohustuste teatise saatmine), vaid **huvirühmadega tuleb astuda dialoogi ja olla avatud alt-üles ettepanekutele**. Ka meie uuringus kirjeldasid intervjueeritavad, et ametkondade suhtluses jääb vahel vajaka „inimlikust mõõtmest“ ja sageli suheldakse pigem „paragrahvide keeles“, kui vahetult ja arutledes.
- Hiiumaa ja Saaremaa intervjueeritavate kogemustest saab järeldada, et **kohalikel on märkimisväärne kohalik ökoloogiline teave** (*local ecological knowledge*) mitmete liikide arvukuse muutumisest (milliseid loomaliike on vähemaks jäänud või kelle populatsioon ja mis ajal on suurenenud). Erialasele kirjandusele tuginedes (Anadón jt 2008; Brook ja McLachlan 2008; Ulicsni jt 2020) võib öelda, et viimastel kümnenditel on sellisele teadmisele hakatud rohkem tähelepanu pöörama. Näiteks suutsid hiidlased võrdlemisi täpselt öelda, millal muutus naaritsa agentsus, st millal nad muutusid taas inimpeglikuks ja millal kadusid nende menüüst kodulinnud. Kui kohaliku elanikud märkasid jõgedes kalade arvukuse muutuseid, siis üks loodusfotograaf oskas kallastel liikudes otsida naaritsa jälgi. Kuigi kohalikud ei kogu teavet süstemaatiliselt ega selge meetodiga, märkavad looduses palju aega viitvad huvirühmad end ümbritsevat loodust ja selles toimuvaid muutusi. Arutelud kohaliku looduskogemuse üle aitavad kogukonnale tagada kaasatuse tunde isegi siis, kui nad teevad vaatluste põhjal valesid järeldusi.
- Soovitus on **rakendada kohalikke eestkõnelejaid**, keda usaldatakse rohkem kui „väljast“ tulnud teadlasi. Kohalike abil on palju lihtsam võita inimeste poolehoidu ja vältida seda, et kohalike esindaja võtab vastalise seisukoha. Selliseid kogukonna liidreid on lihtne välja selgitada selliste teabeotsingute käigus nagu meie uuringus ette võeti.

- Kui üht liiki (taas)asustades tuleb hallata mõne teise liigi populatsiooni, tasub (taas)asustamise **tegevus läbi arutada loomakaitseorganisatsioonidega**. Tänapäeval on loomakaitse liikumine palju tugevam kui kümme aastat tagasi, selle liikmete seas on alati keegi, kellele (taas)asustamine ei meeldi, kui see toob kaasa mõne teise liigi haldamise. Seetõttu on hea, kui loomakaitseorganisatsioonid kaasates võimalike konflikte ennetada.

Anadón, J. D.; Giménez, A.; Ballestar, R.; Pérez, I. 2008 Evaluation of local ecological knowledge as a method for collecting extensive data on animal abundance. *Conservation Biology* 23(3): 617–625.

Brook, R. K.; McLachlan, M. 2008. Trends and prospects for local knowledge in ecological and conservation research and monitoring. *Biodiversity Conservation* 17: 3501–3512.

Ulicsni, V.; Babai, D.; Juhasz, E.; Molnar, Z.; Biró, M. 2020. Local knowledge about a newly reintroduced, rapidly spreading species (Eurasian beaver) and perception of its impact on ecosystem services. *PLoS ONE* 15(5): e0233506, <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0233506>.

Lisa 2 – Naarits trükimeedias

Hiiu Leht

Hiiu Lehes, kui kohaliku tähtsusega ajalehes, on alates 1998. aastast ilmunud kokku 31 artiklit või nupukest, kus naarits figureerib. Naaritsa taasasustamise esimeses pooles (1998-2008) kokku 21 kirjutist, sh 14 artiklit või nupukest, kus sõna 'naarits' esineb pealkirjas; teises pooles (2009-2020) 10 artiklit, kus naaritsat on pealkirjas mainitud 6 korral. Kuni aastani 2008 on igal aastal ilmunud artikleid, kus naarits esineb pealkirjas, aga 2008, 2011, 2012, 2013, 2015, 2016, 2018, 2020 mitte ühtegi. Näha on selge langus naaritsa kajastamisel, mida töid esile ka intervjuueeritavad (sooviti, et kohalikus lehes temast iga aasta kirjutataks, ja üks inimene arvas, et tõenäolikult ei kirjutata naaritsast, kuna tal ei lähe väga hästi). Samas on kajastamise langus selgitatav asjaoluga, et taasasustamise protsessi intensiivsus on mõistetavalt langenud. Valdavalt kõnelevad artiklid/nupukesed sellest, kuidas naaritsa taasasustamine on õnnestunud, millised on probleemid ja kuidas loomal Hiiumaal läheb, aga kahel juhul kirjutatakse naaritsast ka naljanurgas. Eelkõige on konkreetset naaritsast rääkivad artiklid looma suhtes positiivselt meelestatud, mida võib põhjendada ka asjaoluga, et autoriteks on peamiselt taasasustamisega seotud isikud või on tehtud nendega intervjuusid. Ühe artikli juurde (1999, nr 2) kuulub ka kaks negatiivselt meelestatud nupukest, kus heidetakse ette mingi eemaldamist naaritsa nimel ja tuuakse esile võimalikke probleeme, mida naarits nt kalakasvatajatele võib põhjustada.

Euroopa naaritsa käsitlemise kontekst Eesti trükimeedias

Kuna enamik Eesti päevalehti, maakonnalehti ja ajakirju on digiteeritud 2000. aastate teisest poolest, keskendume Euroopa naaritsa meediakajastuse analüüsis siiski 2000. ja 2010. aastatele. Perioodil 2010-2019 ilmus Euroopa naaritsat maininud kirjutisi 163, neist 47 üle-Eestilistes päevalehtedes.

2000. aastate teisest pooles ilmub maakonnalehtedes mitmeid artikleid/nupukeid loomakahjustuste hüvitamise kohta. Sealhulgas mainitakse Euroopa naaritsa võimalike kahjude kompenseerimist kalakasvatustele. 2007. aastal ilmuvad Postimehe esiküljel ja Lääne Elus lood Hiiumaa maaomanikest, kes saanud kirjalikud teatised, et seoses haruldase liigi püsilupaigaga nende maal on Eesti riigil maa ostu eesõigus. Maaomanikud avaldavad pahameelt säärase suhtlusvormi pärast, samuti on nõrindud, et nende omandile sellised piirangud on seatud. Need on ka ainsad artiklid, kus võimalik konflikt naaritsa kaitsemeetmete ja kohalike huvide vahel esile tõuseb, olenemata asjaolust, et kaitseteatis ei olnud naaritsakeskne.

Enamik artikleid käsitleb naaritsat vähemal või suuremal määral taasasustamise programmi raames, kas keskmega Tallinna Loomaaia paljunduskeskuse tegevusel, Hiiumaa asurkonna rajamise katsetel (mh mainitakse Saaremaa taasasustamist) või võõrliikide ja haruldaste liikide probleemaatika taustal. Ilmub mitmeid intervjuusid Madis Põdra ja Tiit Maraniga, kes avavad taasasustamise programmi tagamaid. Kui artiklid pole ka intervjuu formaadis, on nemad siiski sageli infoallikateks. Kohalike suhtumist naaritsasse artiklites ei puudutata, kui välja arvata 2. juuni 2017. a. Sirbis ilmunud Tiit Marani intervjuu, milles ta rõhutab kohalike kaasamise tähtsust alates projekti algusest ning hindab, et kohalikud on naaritsa omaks võtnud, ning 2019. a. Eesti Looduse märtsinumbri intervjuu Tiit Maraniga, milles mainitakse, et mingi väljapüüdmisel Lahemaal üritati kohalikke kaasata, kuid see ettevõtmine ei õnnestunud. Lisaks avaldasid uuringu autorid 2019. aastal Hiiu lehes artikli „Hiidlaste kogemused ohustatud euroopa naaritsaga“. Ainus nn. reklaamtekst, milles mainitakse euroopa

naaritsat, on 2019. a National Geographicu juulinumbris ilmunud „Hiiumaa on seest suurem ja rikkam kui välja paistab!“, millest mh mainitakse, et Hiiumaa on ainus paik Eestis, kus elab Euroopa naarits.

Intervjuud inimestega näitasid, et loodusteaduslike faktide kõrval huvitasid inimesi praktilised asjaolud, nt suhted koduloomadega, kaasnevad piirangud jm. Samuti on näha, et üldhuvi artiklid, mis puudutasid naaritsat või minki (nt koroonaviiruse kandja (vt nt Pau 2020), elektrikapi rikke põhjustaja (vt nt Nagel 2020)) ei loonud seoseid sellega, et Eestis on euroopa naaritsat taasasustatud. Üks kommentaator küll leidis, et see pidi olema mink, sest mandril ei ole naaritsat. Seega võib öelda, et üldine teavitus ehk „teadlikkuse tõstmine“ tagasihoidliku agentsusega loomast ei vii mingisuguse üldise looduskaitse edulugude teadvustamiseni ega loo üldrahvalikult jagatud narratiivi haruldasest loomakesest.

Kokkuvõttes, euroopa naaritsat käsitletakse meedias eelkõige looduskaitse fookusega probleemlugudes ja positiivses võtmes – kui haruldast liiki, kelle kadumise taga on inimtegevus ja konkurents mingiga ning kelle tagasitoomisele peab inimene ka kaasa aitama.

Hiiumaa Lehe artiklid/nupud naaritsast (1998-2020)

- 3. juuli 1998, nr 48 „Hiiumaale euroopa naaritsa kaitseala“ (nupuke)
- 13. nov 1998, nr 86 (114) „Unikaalne looduskaitseüritus: Euroopa naarits lastakse Hiiumaale taas loodusesse“ (artikkel)
- 20. nov 1998, nr 88 (117) „Mingijaht algab detsembris“ (esilehe artikkel)
- 5. jaan 1999, nr 1 (129) „Minke on rohkesti“ (naljalehe nupuke)
- 8. jaan 1999, nr 2 (130) „Euroopa naaritsast saab Hiiumaa naarits“ (artikkel; selle juures ka kaks negatiivset nupukest)
- 30. juuni 2000, nr 52 (238) „Euroopa naaritsa esimesed sammud vabaduses“ (esilehe artikkel)
- 8. sept. 2000, nr 72 (303) „Naaritsaid lisandus“ (nupuke)
- 12. juuni 2001, nr 45 (379) „Hiiumaa võtab euroopa naaritsa oma rüppe hoiule“ (artikkel)
- 19. juuni 2001, nr 47 (381) „Naaritsad Orjakus“ (nupuke)
- 19. okt. 2001, nr 81 (415) „Euroopa naaritsate käekäigust Hiiumaale“ (artikkel)
- 12. aprill 2002, nr 29 (463) „Kaks looduskaitse projekti saavad euroraha“ (artikkel, millel keskel alapealkiri: „Naaritsad said raha“)
- 21. jaan 2003, nr 6 (540) „Kuidas läheb euroopa naaritsal?“ (artikkel)
- 31. dets. 2003, nr 101 (635) „Röömsad uudised lõppeval naaritsa-aastal“ (artikkel)
- aprill 2004, nr 25 (661) „Madis Põdra: Hiiumaale on oma karupere“ (naljaartikkel – 1. aprill, mainitakse)
- 12. aprill 2005, nr 29 (769) „Kadi Kokla ja Triin Elmi on edukad uurimistöös“ (nupuke, mainitakse)
- 12. mai 2006, nr 37 (880) „Rein Maran ja tema filmide esitlus“ Kärdlas (nupuke)
- 30. juuni 2006, nr 51 (894) „Küttimisvõistlus Hiiumaale“ (artikkel)
- 1. aug. 2006, nr 60 (903) „Röömusõnumid naaritsamaalt“ (artikkel)
- 15. sept. 2006, nr 73 (916) „Naarits Euroopa punase raamatu ohustatuimate liikide hulgas“ (artikkel)
- 17. okt. 2006, nr 82 (925) „Hiiumaalt Hispaaniasse ja ikka naaritsatega“ (artikkel)
- 27. aprill 2007, nr 33 (978) „Madis Põdra: Naaritsa pärast riik maaostu sekkuma ei pea“ (artikkel)

- 5. mai 2009, nr 35 (1183) „Nuuk rõõmustas naaritsasõpru“ (artikkel)
- 29. dets. 2009, nr 101 (1249) „Aasta 2009, aprill“ (nupuke, mainitakse)
- 24. sept. 2010, nr 76 (1321) „Euroopa naaritsaid Hiiumaal viiendik võimalikust“ (esilehe artikkel); „Euroopa naarits tõi Tiit Marani Hiiumaale“ (artikkel, jätk esilehe artiklile)
- 7. dets. 2010, nr 97 (1346) „Euroopa naarits sai kaitsekava“ (nupuke)
- 27. sept. 2011, nr 76 (1429) „Looduslig tasakaal aedakse paikast ee“ (artikkel, mainitakse)
- 13. juuni 2014, nr 46 (1702) „Naarits ja Hiiumaa: ühe liigi tagasitoomise lugu“ (artikkel)
- 5. sept. 2014, nr 69 (1725) „Vikerraadio“, reede (raadioprogrammi nupuke, mainitakse)
- 5. aug. 2016, nr 61 (1919) „Intervjuu keskkonnaminister Marko Pomerantsiga“ (artikkel, mainitakse)
- 24. nov. 2017, nr 91 (2051) „Euroopa naaritsa nägemine vaid õnnelik juhus“ (artikkel)
- 29. nov. 2019, nr 93 (2254) „Hiidlaste kogemused ohustatud euroopa naaritsaga“ (artikkel)

Lisa 3 – (Taas)asustamise sotsiaalsed rühmad

Sotsiaalsed rühmad, kelle teadmisi, seisukohti ja tegevusi on tulnud asustamise käigus arvesse võtta on (Arts jt 2016, Lopez-Fernandes 2018, Madden 2004, O'Rourke 2000 ja 2013, Sutton ja Lopez 2014, Vogler jt 2017) järgmised:

- **AMETNIKUD:** looduskaitse administratsioon, sh eri tasandid, omavalitsus
- **LOODUSE KASUTAJAD:** jahimehed ja jahikorraldajad; harrastus- ja kutselised kalamehed, kalakasvatavad, metsaomanikud ja metsatöötajad, põlluharijad ja karjakasvatavad
- **ETTEVÕTJAD,** kelle tegevus ei sõltu looduse kasutamisest
- **LOODUSE TUTVUSTAJAD:** loodushariduse spetsialistid, giidid, turistide teenindajad hotellides, taludes, suveniiripoodides ja söögikohtades
- **SELTSIDE LIIKMED, HOBIDE HARRASTAJAD, MÖTTEKAASLASED:**
 - looduskaitsejad, kes seisavad (taas)asustatava liigi eest ja kes seisavad (taas)asustatava liigi toidulaua liikide eest
 - (taas)asustamise küsimuses tugevate seisukohtadega rühmad
 - loomaõiguslased
 - kolleksionäärid, trofeede kogujad
 - loodusvaatlejad, looduskaamerate jm vaatlusseadmete jälgijad
 - (taas)asustatava liigi toetusrühm (delegaadid, vabatahtlikud, kaasaelajad teistest riikidest)
 - kogukonnaseltside eestvedajad, külaliikumise liidrid
 - Euroopa Liidu ja argielu reguleerimise vastased
- **TURISTID:** nt loodusturistid, jahituristid, linnaturistid
- **TEADLASED:** ökoloogid, majandus- ja sotsiaalteadlased jne
- **POLIITIKUD:** kohalik ja riiklik tasand, nõukogude liikmed
- **MEEDIA:** ajakirjanikud ja PR-töötajad, blogijad ja filmimehed
- **VASTUTÖÖTAJAD:** paisude lõhkujad; salakütid; mürgitajad; röövpüüdjad; jäikade põhimõtetega inimesed, keda sotsiaalsed normid ei huvita
- **KARUSNAHATÖÖSTUS** ja karusnaha kandjad
- Inimesed, kellel on seisukohti piirkonna **MAASTIKU** ilme küsimuses, kes tegutsevad **ELUPAIGA LÄHISTEL** või kelle **OMANDILE** seatakse piiranguid, sh **FSC** jt sertifikaatide omanikud, ostueesõigusega maa omanikud
- **TOETUSTE SAAJAD,** trahvide saajad
- **OMAVAHEL KONFLIKTIS RÜHMAD**
- **OOTAMATULT KOHTUJAD:** autojuhid, looduses jalutajad ja tegutsejad
- **AMETIÜHINGUTE** esindajad
- **(TAAS)ASUSTAJAD** ja nende abilised (nt ehitajad, tiikide kaevajad jt)
- **(Taas)asustamise RAHASTAJAD**
- Inimesed, kellele (taas)asustamine on **KASULIK** (nt uus tiik, vähem kiskjaid)

Lisa 4 – Hiiumaa küsitluskava

Intervjueeritavale selgitame vestlemise põhjuseid ja seda, kuidas tema avaldatud arvamusi kasutame. Küsime luba intervjuu salvestamiseks – enda tarbeks, et säästa end intervjuu ajal liigsest üleskirjutamisest. Me ei jaga salvestust kellegagi, vaid kasutame seda hiljem märkmete tegemiseks.

Valida ja kohandada küsimusi nii, et need sobiks küsitletavale, sh nii elaniku kui ametkonna esindaja vestluskavast.

Vestluskava kohalikule elanikule

Palun meenutage, kuidas te naaritsa Hiiumaale asustamisest esimest korda kuulsite (kes, kus, mida)? Millal see olla võis? Kas te mäletate, millele siis mõtlesite? Kuivõrd mõtlesite, kuidas see teid puudutada võiks, kuidas?

Kuivõrd inimesed teie ümber (näiteks naabrid, perekond, tuttavad) sellest teemast huvitused? Milliseid arvamusi nemad väljendasid? Kellega teil on naaritsa teemal mõttevahetusi olnud? Milliseid?

Kuivõrd panite tähele, kuidas naaritsa asustamise käigus tegevustest inimesi teavitati, nendega tegevusplaanide läbi arutati? Mida te sellest arvate? Mida oleks võinud teisiti teha, millist teavet oleks tulnud (veel) anda?

Kas teil on olnud kokkupuuteid turistide, mandrielanike või loodusvaatlejatega, kes on tundnud huvi naaritsa vastu? Kui suhtlete oma tuttavate või külalistega, siis millisel moel on naaritsa jutuks tulnud? Kas naaritsa teemal on nalju tehtud, on tema kohta liikumas väljendeid?

Kuivõrd olete märganud naaritsa teemat meedias või turistide teabematerjalides, Hiiumaa reklaamides? Kas ja kuidas võiks naaritsat Hiiumaa tutvustamiseks ära kasutada? Mida te arvate, kas naaritsat võiks ka interneti kaudu nähtavaks muuta? Näiteks rajakaamera abil? Kutsuda siia loodusvaatlejaid? Näidata teda loomapargis, kasutada suveniiridel?

Milliste metsloomadega te siinkandis kokku olete puutunud? Mis on tavalised kohtumised? Kuivõrd olete ise euroopa naaritsaga kokku puutunud? Kuidas (sh looduses, elamute lähistel, sees)? Milliseid jutte temaga kohtumisest olete kuulnud? Kuivõrd on inimesed pidanud naaritsa tõttu oma tegevustes või plaanides muudatusi tegema?

Kuivõrd olete kohanud tuhkrut, minki, nugist? Kuidas olete nendega kokku puutunud? Mida te arvate, kuidas tuleks selliseid väikekiskjaid üldiselt kohelda?

Milllega te tegelete oma krundil, maatükil või ümbruskonnas? Sh see, kellele maa on välja renditud (kes see on)? Kuivõrd olete teinud maaparandust, muutnud veekogusid, kasutanud vett enamaks kui isiklikuks tarbeks? Kas olete teinud metsa, peate põldu, püüate kala, käite jahil? Olete ehitanud? Kuivõrd lähedus naaritsa elupaigale seab teile takistusi? Milliseid põhimõtteid tuleb teil järgida? Sh nt lihtsalt siin piirkonnas elamisel? Kas teie maatükil teeb töid ka keegi teine, nt töölisel, ettevõtjal? Kuivõrd on teil tulnud selle käigus juttu naaritsast ja sellest, kuidas teda säästa või tõrjuda? Kas teate kedagi, kes on naaritsa tõttu kahju saanud? Millisel moel? Kas ta sai ka selle eest kompensatsiooni?

Kui teie või keegi lähikonnas on maad müünud või ehituspabereid ajanud, kuivõrd on siis naaritsa jutuks tulnud?

Miks peaks Hiiumaal naaritsaga tegelema? Miks peaks naarits Hiiumaal elama või miks mitte? Millist kasu või kahju on ta Hiiumaale või Eestile toonud?

Võib proovida: Mida te arvate sellest, et looduskaitsejad soovivad mõne liigi levikut piirata ja mõne liigi levikut toetada? Kuivõrd tuleks teie arvates piirata nende liikide levikut: sosnovski putk, kuldvihm, ameerika naarits, kurdlehine roos, lupiin, kormoran, šaakal.

Vastaja taustatunnused: umbkaudne vanus, sugu, tegevusala, hariduse valdkond ja tase, suhe Hiiumaa ja naaritsaga (nt kas elab Hiiumaal, kuidas puutus kokku taasasustamisega).

Vestluskava ametkondade esindajatele

Palun meenutage, millal teie naaritsa asustamise plaanide või tegevustega esimest korda kokku puutusite? Kuidas? Millist tegevust see teilt eeldas või kuidas teid puudutas? Ehk mäletate, mida te siis selle plaani kohta arvasite?

Kuidas te projekti(de)ga ise kokku puutusite? Kes projekte kirjutas ja projekti tehnilise poole eest vastutas (bürokratia, aruandlus)? Milliseid tõrkeid esines, millega ei olnud ehk arvestatud? Kuidas kogusite teavet selle kohta, kuidas seda projekti teha? Milliste riskidega arvestasite projekti kavandades, sh elanikkonnast tingitutega?

Milliseid regulatsioone on tulnud naaritsa kaitseks välja kujundada? Milliseid piiranguid seada? Milliseid praktilisi töid, nt teiste liikide väljapüüdmine, maastikukujundus? Toetusmeetmeid kavandada? Kuidas on nendest inimesi teavitatud?

Millised asutused projekti kavandamisel kaasa löid? Kuidas? Millised asutused praegu naaritsa küsimustega tegelema peavad (nt omavalitsus, RMK, PRIA, KeA)? Kuidas? Kuivõrd on esinenud asutuste vahel arusaamatusi? Kuidas on need lahenenud?

Millistes naaritsa küsimustes on tulnud kujundada asutuse(ühingu)siseseid või -vahelisi seisukohti?

Kuhu paigutub naaritsa kaitse laiemas plaanis? Mis on selle tegevuse koht Eesti looduskaitseks?

Millised on olulised põhimõtted, mille alusel pannakse paika, kelle (taas)asustamisega on mõtet tegeleda? Millised on tehnilistest keskkondadest taasasustamise suuremad õppetunnid? Millised on ümber- ja taasasustamise laiemad trendid, globaalsed veendumused? On neis ka ajas muutuseid toimunud? Milliseid sarnaseid sekkumisplaanide nagu naaritsate puhul on veel ette näha?

Kui vaadata taasasustamise ajaloole laiemalt, siis milliste näidete sekka saaks paigutada naaritsa? Sh vähetuntud katsed?

Ehk ka tavaelanikelt: Kuivõrd on naaritsa taasasustamine Euroopa küsimus, kuivõrd Eesti enese aktivism, ettevõtlikkus? Kuidas on siin seotud Prantsuse ja Hispaania kogemused?

Kui Tiit ei oleks võtnud ette ulatuslikku kogukonna kaasamist, mis oleks siis võinud juhtuda? Arhusi konventsiooni ettekirjutusel tuleb looduse ja keskkonna küsimustesse kaasata inimesi. Milliste liikidega on mõtet sellega rohkem tegeleda? Kuidas suheldakse kogukonnaga, kui konfliktiohtu on oodata või see kasvab?

Mis on ootused naaritsa Saaremaale taasasustamisel? Mida õppida varasematest katsetest? Mida peaks sinna asustamisel silmas pidama, arvestama? Mida võib seal oodata? Mille poolest Saaremaa tegevus peaks eristuma Hiiumaa tegevustest?

Millisele küsimusele peaks uuring vastama, et sellest oleks ka looduskaitse korraldajatele kasu? Mida soovite ehk veel öelda, mille kohta me ei küsinud, aga mis võiks olla oluline?

Lisa 5 – Saaremaa küsitluskava

Intervjueeritavale selgitame vestlemise põhjuseid ja seda, kuidas tema avaldatud arvamusi kasutame. Küsime luba intervjuu salvestamiseks – enda tarbeks, et säästa end intervjuu ajal liigsest üleskirjutamisest. Me ei jaga salvestust kellegagi, vaid kasutame seda hiljem märkmete tegemiseks.

Valida ja kohandada küsimusi nii, et need sobiks küsitletavale, sh nii elaniku kui ametkonna esindaja vestluskavast.

Vestluskava kohalikule elanikule (kes võib olla ka ametniku jm rollides)

Palun meenutage, mida te olete Euroopa naaritsast kuulnud (kes, kus, mida)? Millal see olla võis? Kas te mäletate, millele siis mõtlesite? Millised seosed tekkisid?

Me oleme käinud Hiiumaal ja inimeste käest uurinud, kuidas nende elu uue liigi tõttu muutus. Ulatame naaritsa teabelehe - palun võtke üks minut ja vaadake neid kogemusi kirjeldav leht üle (tänavaküsitluse ajal refereerime kiiruga sisu ja jätame soovi korral lehe küsitletavale). Millises kandis te elate (alevis, linnas, looduslikus piirkonnas), kas teil on ka maakodu? Palun mõelge oma praegusele kodukohale või maakodule ja pakkuge, kuidas võiks teie elu mõjutada see, kui selline tegelane teie lähedale tegutsema satuks? Võite lehte lugeda ja mõelda kõva häälega.

Kuidas võiks see puudutada inimesi teie ümber (näiteks naabrid, perekond, tuttavad), kuidas naarits neid võiks puudutada? Mida teie või teie lähikondsed arvaksid sellest, kui naarits Saaremaale toodaks? Kuivõrd nad toetaksid seda ideed, kuivõrd vastanduksid? Millistel põhjustel?

Kuidas võiks teie kodukoha loodus naaritsale koduks sobida? Miks, miks mitte? Mis võiks teda ohustada, mis hakkamasaamist toetada?

Kuidas võiks teie arvates naaritsa asustamise plaanidest teile või teie tuttavatele teada anda, tegevusplaan läbi arutada? Mida te sooviksite teada saada?

Kuivõrd on teil või teie lähematel inimestel kokkupuuteid väikekiskjatega? Millised on need olnud? Mida te arvate, kuidas tuleks selliseid väikekiskjaid üldiselt kohelda?

Kuidas võiks naaritsa asutamist Saaremaa heaks tööle panna? Näiteks suveniirid, loodusturistid, rajakaamerad jms.

Milliste metsloomadega te siinkandis kokku olete puutunud? Mis on tavalised kohtumised? Kuidas (sh looduses, elamute lähistel, sees)? Kuivõrd on inimesed pidanud loomade tõttu oma tegevustes või plaanides muudatusi tegema?

Millega te tegelete oma krundil, maatükil või ümbruskonnas? Sh see, kellele maa on välja renditud (kes see on)? Kuivõrd olete teinud maaparandust, muutnud veekogusid, kasutanud vett enamaks kui isiklikuks tarbeks? Kas olete teinud metsa, peate põldu, püüate kala, käite jahil? Olete ehitanud? Kuivõrd seaksid veekoguäärsed piirangud teie elupaigale takistusi? Mida tuleks teil teistmoodi tegema hakata? Kas teie maatükil teeb töid ka keegi teine, nt töölised, ettevõtjad? Kuivõrd saaksite hakkama nende juhendamise, et seda looma säästa?

Vastaja taustatunnused: umbkaudne vanus, sugu, tegevusala, hariduse valdkond ja tase.

Vestluskava ametkondade esindajatele

Palun meenutage, millal teie naaritsa asustamise plaanide või tegevustega esimest korda kokku puutusite? Kuidas? Millist tegevust see teilt eeldas või kuidas teid puudutas? Ehk mäletate, mida te siis selle plaani kohta arvasite?

Milliste tegevuste ja tõrgetega olete praegu arvestanud, mis võivad naaritsa asustamisega kaasneda? Sh isiklikult teile? Millist teavet olete plaanide kohta kogunud või saanud?

Milliseid regulatsioone tuleks naaritsa kaitseks välja kujundada? Milliseid piiranguid seada? Milliseid praktilisi töid, nt teiste liikide väljapüüdmine, maastikukujundus? Toetusmeetmeid kavandada? Kuidas inimesi teavitada? Keda ja millistes küsimustes? Kuidas suhelda kogukonnaga, kui konfliktiohtu on oodata või see kasvab?

Millised asutused tuleks kaasata/on plaanis kaasata? Kuidas? Kuivõrd võiks see asutuste vahel arusaamatusi kaasa tuua? Kuidas neid lahendada-leevendada?

Kuhu paigutub naaritsa kaitse laiemas plaanis? Mis on selle tegevuse koht Eesti looduskaitstes?

Milliste liikide (taas)asustamisega on teie arvates mõtet tegeleda, miks? Mis on ootused naaritsa Saaremaale taasasustamisel (mis juhtub, kui asustada)? Mida peaks siia asustamisel eriti silmas pidama, arvestama? Mida võib siit oodata? Milliseid õppetunde tuleks teie arvates arvesse võtta? Mida võtta üle Hiiumaa kogemusest, mida mitte?

Mida tuleks Saaremaal teha selleks, et kui naarits saab hukka, siis inimesed ei jäta karistuse hirmus teatamata?

Kuivõrd on naaritsa taasasustamine Euroopa küsimus, kuivõrd Eesti enese aktivism, ettevõtlikkus? Kuidas on siin seotud Prantsuse ja Hispaania kogemused?

Millisele küsimusele peaks uuring vastama, et sellest oleks ka looduskaitse korraldajatele kasu?

Mida soovite ehk veel öelda, mille kohta me ei küsinud, aga mis võiks olla oluline?

Lisa 6 – Naaritsa teabeleht

TEABELEHT

EUROOPA NAARITS

Euroopa naarits on Euroopa ohustatuim väikekiskja ja liigi säilimiseks on plaanis teda hakata asustama Saaremaale. Ettevõtmist julgustab asjaolu, et Hiiumaal on naaritsa asustamine näidanud häid tulemusi. Kus naaritsad Saaremaal vabadesse lastakse, pole veel selge.

Naarits

- on varjulise eluviisiga väikekiskja;
- on kehapikkusega 28-35 cm;
- toimetab veekogude läheduses ja lahkub harva vooluveest kaugemale kui paarsada meetrit.
- toitub peamiselt kaladest, konnadest, vähkidest, hiirtest, lindudest ja vahel ka putukatest;
- omab valget võru ümber suu
- tema jalad on lühikesed, varvaste vahel on ujulestad, mis aitavad vees liikuda.

Tavaliselt naarits puu otsa ei roni, kuid võõras kohas vabastatud loomad võivad käituda ootamatult, eriti siis, kui nad saavad tehistingimusest. Näiteks võib ta tulla koduõuele või sillapealsele, otsida inimeste juurest toitu, sh murda kodulinde.

Looduses sündinud loomad on väga inimpelglikud. Naaritsa kaitseks sätestatakse inimese tegevusele piirangud naaritsa tuumikaladel, kuid et veekaitse tõttu tuleb veekogude ääres

tegutseda niikuinii ettevaatlikult, ei lisa naarits maaomanikule oluliselt tegevuspiiranguid juurde.

Naarits võib eksikombel hukka saada, näiteks sattuda koera kätte, jääda auto alla, uppuda kalavõrgus. Hukkunud loomast tuleb Keskkonnaametit teavitada. Kedagi ei ole looma tahtmatu surmamise eest trahvitud.

Projekt: Euroopa naaritsa reintrodutseerimine - kohaliku kogukonna kogemuste analüüs Hiiumaal ja ettepanekud reintroduktsiooniks Saaremaale. Uurib Tartu Ülikool, projekti toetab Keskkonnainvesteeringute Keskus. Lisainfo saamiseks kirjutage: euroopanaarits@gmail.com

Fotod: Tiit Maran

Lisa 7 – Saaremaa ja Hiiumaa eripärad taasasustamise sihtkohtadena

Saared on Eestis ainus võimalus, kuhu euroopa naaritsat saab taasasustada, kuna saartel ei leidu naaritsa suurimat konkurenti minki, kelle tõttu naarits mandri-Eestis elada ei saa. Seepärast pakume siinkohal laiema vaate kahe saare eripäradele.

Saaremaal on kolm ja pool korda rohkem elanikke kui Hiiumaal (Statistikaamet 2020a,c). Saaremaa elanikud on koondunud suurematesse asumitesse (Statistikaamet 2017a,b), mis toetab suuremat sotsiaalset mitmekesisust. Teavitustöök on Hiiumaa, mille elanikud on asustatud palju hõredamalt, samas palju kompaktsem – kogukonna suhtlus on põimunud sarnasemate teemade ümber. Mitmekesisemat sotsiaalset reaalsust Saaremaal toetab ka see, et saarel on mitu oma ajalehte (Hiiumaal ainult Hiiu Leht, Saaremaal Meie Maa, Saarte Hää!, aga ka Muhulane; Raadio Kadi tegutseb Kuressaares, kuid kajastab ka Hiiumaad). Saaremaa on rohkem avatud välisilmale, näiteks turiste käib seal rohkem kui Hiiumaal ja nende külastusperiood on ühtlasemalt jaotunud (Hiiumaad külastatakse rohkem suvel) (Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus 2017, 2018), turismisektori käibe osakaal ettevõtluses on suurem (Saaremaa Vallavolikogu 2019). Hiidlased on tegevusaladelt ühekülgsemad kui Saaremaal (Sihtasutus Hiiumaa Arenduskeskus 2019, Saare Arenduskeskuse SA 2019). Hiiumaa ettevõtluse käibest annavad suurima osa keemia-, kummi- ja plastitoodete tööstus (28%), järgneb hulgi- ja jaekaubandus (18%) ja tekstiili- ja rõivatööstus (11%), Saaremaal hulgi- ja jaekaubandus (22%), toiduainete tootmine (15%) ning veondus- ja laondus (13%). Saarte ettevõtete arv on võrdlemisi samaväärne (Statistikaamet 2017c, Registrate ja Infosüsteemide Keskus 2020) ja rohkem kui 20 töötajaga ettevõtete tootlikkusnäitajatelt on saared väga sarnased, siis suurte ettevõtete arv inimeste kohta jääb Hiiumaal Saaremaale alla. Ka hiidlase keskmine brutopalk jääb saarlaste omast pea saja euro võrra väiksemaks (Statistikaamet 2017d). Hiiumaa rahvastikus annavad rohkem tooni vanemad inimesed samas kui Saaremaa rahvastikupüramiid on üsna sarnane Eesti rahvastikupüramiidile (Statistikaamet 2020b,d). Saaremaa ja Hiiumaa inimesed on ehk just seetõttu, et on ühtviisi mandrist lahutatud, üksteisele tähtsad – vastastikune mõõduvõtmine on argifolkloori lahutamatu osa (Visit Saaremaa 2011, Soopan 2016).

Saaremaa on Hiiumaast rohkem kui kaks ja pool korda suurem. Saaremaal on looduskaitsealad rohkem kui Hiiumaal, kuid suhtarvuna pindala kohta vähem. Ka maismaa kaitsealuse territooriumi osakaal on oluliselt väiksem kui Hiiumaal (Keskkonnaagentuur 2019). See on oluline teave, mida kõrvutada intervjuueritavate soovustega taasasustada naaritsaid juba kaitse all olevatesse paikadesse. Mõlemalt saarelt leiab muidugi just saartele iseloomulikke kooslusi. Saared on suures osas kaetud metsaga (Hiiumaal üle poole, Saaremaal alla selle; valdab okaspuumets), kuid Saaremaa mets (ka RMK hallatav ala) on killustatum, mis takistab riigimetsa-alasid kasutada esialgsete taasasustamise paikadena. Lisaks mahuvad metsade kõrvale ka loopealsed (alvarid), puisniidud, mitmesugused sood, rannaniidud ja lited, järved (eriti järverohke on Saaremaa, siin on ka palju madalaid rannajärvi) (Leenurm 2012, Saaremaa: Island of Baltic Sea 2020). Samas on Saaremaa kadakatega pikitud loodus rohkem tuntud. Kuigi ka Hiiumaal on haruldasi, üksnes Hiiumaal leiduvaid liike (pisilina ja roheline hiidkupar) ja kooslusi (lookaasikud) (Leenurm 2012), on Saaremaa tuntud kui liigirikas piirkond, kui mitmekesisem orhideede kasvukoht, ainult Saaremaal kasvava Saaremaa robirohu kasvukoht jne (Kirstaja, Timm 2004, Käärt 2016, Saaremaa: Island of Baltic Sea 2020). Samas

ei leia siit mitmeid loomaliike, näiteks veel hiljuti ei olnud Saaremaal saarmast ja hunti, harva sattus siia ilves või karu. Saaremaal ei ela naaritsaid ega mutte (*ibid.*), kohalike väidete järgi ka tuhkkrut ja rohukonna. Erinevalt Hiiumaast on Saaremaal eraldatusest hoolimata levinud ka seakatk (Maaeluministerium 2018). Mõlemal saarel on seatud piiranguid vähipüügile ka vähikatku leviku tõttu (Roosna 2019), sellele immuunset võõrliiki signaalvähki leidub aga ainult Saaremaal (Hurt jt 2014). Samuti on väipüük Saaremaal, erinevalt Hiiumaast, lubatud.

Mõlema saare arengukavas on plaanis tegevusi, millel on mõju euroopa naaritsa levikule. Saaremaal on määratlemata ajal plaanis merelahtede, Väikese väina ja jõesuudmete keskkonna olukorra parandamine (Saaremaa Vallavolikogu 2019), Hiiumaal aga juba 2022. aastal haugi koelmuala taastamine Suuremõisa jões, forelli koelmuala taastamine Pihla ojas ja Paope ojas, Nuutri, Suuremõisa, Luguse ja Jausa jõgede suublate ja maaparanduseelvolude puhastus (Hiiumaa Vallavolikogu 2018).

Kokkuvõttes saab öelda, et Saaremaa suurem sotsiaalne ja looduslik mitmekesisus loob eelduse, et ka arvamused looduskaitse küsimustes on mitmekülgsemad või ka vastandlikumad. Euroopa naaritsa taasasustamisel võib üles kerkida rohkem küsimusi kui Hiiumaal (vähi olukord, kiskjate vähesus).

Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus 2017, 2018. *Sise- ja väliskülastajad omavalitsustes: mobiilpositsioneerimise andmed*. Kättesaadav: https://eas.positium.com/eas_kov/. (Viimati külastatud: 03.12.2020).

Hiiumaa Vallavolikogu 2018. *Hiiumaa valla arengukava 2035+*. Kättesaadav: <https://vald.hiiumaa.ee/documents/17721527/21542182/Hiiumaa+valla+arengukava+2035%2B.pdf/f14e8316-fb93-4ab2-8304-f7644275d72b>. (Viimati külastatud: 05.12.2020).

Hurt, M.; Kivistik, M.; Paaver, T. 2014. *Jõevähki ohustavate võõrvähiliikide leviku hindamine ning signaalvahi tõrjeks meetmete rakendamine 2013. a.* Tartu: Eesti Maaülikool. Kättesaadav: <https://www.kik.ee/sites/default/files/6333.pdf>. (Viimati külastatud: 05.12.2020).

Keskkonnaagentuur 2019. *Looduskaitse arvudes – 2018*. Kättesaadav: <https://kaur.maps.arcgis.com/apps/MapJournal/index.html?appid=6f99811c22ea482f8f388597565476e2#>. (Viimati külastatud: 05.12.2020).

Kiristaja, P.; Timm, Uudo 2004. Saaremaa looduses on, mida hoida. *Eesti Loodus*. Kättesaadav: http://www.eestiloodus.ee/artikkel735_728.html. (Viimati külastatud: 11.12.2020).

Käärt, U. 2016. Kaardistades taimeriigi muutumist. *Sirp* 29.07.2016. Kättesaadav: <https://www.sirp.ee/s1-artiklid/c21-teadus/kaardistades-taimeriigi-muutumist/>. (Viimati külastatud: 03.12.2020).

Leenurm, D. 2012. *Hiiumaa looduskaitseobjektid*. Kättesaadav: https://www.keskkonnaamet.ee/sites/default/public/Keskkonnaharidus/trykised/Hiiumaa_est.pdf. (Viimati külastatud: 11.12.2020).

Maaeluministerium 2018. *Kitsendustega tsoonid ja kaardid*. Kättesaadav: <https://www.agri.ee/et/uudised-pressiinfo/seakatk/kitsendustega-tsoonid-ja-kaardid#kaardid>. (Viimati külastatud: 05.12.2020).

Registrite ja Infosüsteemide Keskus 2020. *Äriregister ning mittetulundusühingute ja sihtasutuste register maakonniti*. Kättesaadav: https://www2.rik.ee/rikstatfailid/failid/tabel.php?url=20_03mk.htm. (Viimati külastatud: 05.12.2020).

Roosna, H. 2019. Teist aastat Hiiumaal vähki püüda ei tohi. *Hiiu Leht* 14.07.2019. Kättesaadav: <http://www.hiuleht.ee/2019/07/teist-aastat-hiiumaal-vahki-puuda-ei-tohi/>. (Viimati külastatud: 02.12.2020).

Saare Arenduskeskus SA 2019. *Saare maakonna ettevõtluse ja ettevõtluskeskkonna kaardistamine ning ülevaade 2018*. Kättesaadav: https://sasak.ee/application/files/6515/6258/9125/2019_06_03_Saare_maakonna_ettevotluse_ja_ettevotluskeskkonna_kaardistamine_ja_ulevaade_.pdf. (Viimati külastatud: 05.12.2020).

Saaremaa: Island of Baltic Sea 2020. *Loodus*. Kättesaadav: http://www.saaremaa.ee/index.php?option=com_content&view=article&id=585&Itemid=530&lang=et. (Viimati külastatud: 05.12.2020).

Saaremaa Vallavolikogu 2019. *Saaremaa valla arengukava 2019-2030*. Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/aktiisa/4041/0201/9042/Arengukava.pdf#>. (Viimati külastatud: 05.12.2020).

Sihtasutus Hiiumaa Arenduskeskus 2019. *Hiiumaa majandusülevaade 2018*. Kättesaadav: <https://hiiumaaarenduskeskus.kovtp.ee/documents/687279/4542907/Hiiumaa+majandusulevaade+2018.pdf/0b25914f-b811-4739-9e62-7055e3b0c57c?version=1.0>. (Viimati külastatud: 05.12.2020).

Soopan, I. 2016. Hiidlased ja saarlased hakkavad üle mere köit sikutama. *Maaleht* 11.05.2016. Kättesaadav: <https://maaleht.delfi.ee/tasubteada/hiidlased-ja-saarlased-hakkavad-ule-mere-koit-sikutama?id=74495593>. (Viimati külastatud: 05.12.2020).

Statistikaamet 2017a. *Hiiu maakonna rahvastikutiheduse ruutkaart*. Kättesaadav: <https://www.stat.ee/ppe-70933>. (Viimati külastatud: 03.12.2020).

Statistikaamet 2017b. *Saare maakonna rahvastikutiheduse ruutkaart*. Kättesaadav: <https://vana.stat.ee/ppe-70960>. (Viimati külastatud: 03.12.2020).

Statistikaamet 2017c. *Statistika andmebaas: Ettevõtete (20 ja enama hõivatuga) lisandväärtus ja tootlikkusnäitajad maakonna järgi (EM027)*. Kättesaadav: <http://andmebaas.stat.ee/Index.aspx?lang=et&DataSetCode=EM041#>. (Viimati külastatud: 03.12.2020).

Statistikaamet 2017d. *Statistika andmebaas: Keskmise brutopalk, tööjõukulu ja töötatud tunnid maakonna järgi (PA004)*. Kättesaadav: <http://andmebaas.stat.ee/Index.aspx?lang=et&DataSetCode=EM041#>. (Viimati külastatud: 03.12.2020).

Statistikaamet 2020a. *Hiiu maakond: rahvastik*. Kättesaadav: <https://vana.stat.ee/ppe-1167405>. (Viimati külastatud: 03.12.2020).

Statistikaamet 2020b. *Hiiu maakonna rahvastikupüramiid*. Kättesaadav: <https://www.stat.ee/ppe-49764>. (Viimati külastatud: 03.12.2020).

Statistikaamet 2020c. *Saare maakond: rahvastik*. Kättesaadav: <https://vana.stat.ee/ppe-1167435>. (Viimati külastatud: 03.12.2020).

Statistikaamet 2020d. *Saare maakonna rahvastikupüramiid*. Kättesaadav: <https://vana.stat.ee/ppe-49800>. (Viimati külastatud: 03.12.2020).

Visit Saaremaa 2011. *TOPP 10 Saare-Hiiu nalja*. Kättesaadav: <https://visitsaaremaa.ee/top10-saare-hiiu-nalja/>. (Viimati külastatud: 05.12.2020).

Lisa 8 – Looduskaitse ja naaritsa taasasustamine

Naaritsa taasasustamine langes kokku Natura 2000 võrgustiku moodustamisega, mis võeti ette Loodusdirektiivi (92/43/EMÜ) rakendamiseks Euroopa Liitu astumisel (2004). Kuigi Natura-alade kohalike elanike kaasamisprotsess planeeriti Soome eeskujul, ei tulnud inimesed neile kohale. Hiljem, kui maaomanikud said juba teate enda maade Natura-alade hulka arvamise kohta, asusid nad protestima. Meedias kirjeldati Natura-alade määramist kui nõuka-aegsete repressioonide ja natsionaliseerimise kordumist. Selle põhjuseks võib pidada ühepoolset teavitamist kaasamise asemel (Roasto 2005, Veski 2005). Eesti oli selleks ajaks küll juba ratifitseerinud Århusi konventsiooni keskkonnateabe kättesaadavusest ja inimeste kaasamisest keskkonnaotsustesse (Keskkonnaministeerium 2019), kuid selleks täitmiseks polnud veel oskusi ega aega. Võrreldes toonase ajaga on Natura-alade ümber kogunenud pinged praktiliselt kadunud, kuid looduskaitstes toimub kaasamine endiselt võrdlemisi formaalselt. See valmistab tänini keskkonnakaitsjatele muret (Roasto 2005, Kiisel jt 2018). Maaomanikke teavitatakse kaitsekohustusest (e-)kirja teel, mille keerulisus ületab mõnikord ka keskkonnaametnike taluvusvõime (sh meie projektis intervjuueeritud). Kohalikke kaasatakse kaitse-eeskirjade koostamise protsessi, kuid osavõtt on (nagu ka teistel avaliku halduse planeerimise aruteludel) madal. Kaasamisprotsesside vahelisel ajal ei ole ametnikel võimalik iga kodanikuga, kellel on spetsiifilisi küsimusi (näiteks mida ja kuidas tal kaitsta tuleb) või mõni taotlus sisse antud (miks seda ei rahuldada), vahetult ja kohapeal suhelda. Nii on sellest hoolimata, et looduskaitstes mõeldakse üha rohkem looduskaitse praktilisele poolele (hüvitised nt) muutunud mõneti kohmakaks ja eluvõõraks (Kiisel jt 2018). Elanike kaasamist euroopa naaritsa asustamisel võib esile tõsta kui looduskaitse erandit, sest selles protsessis teavitati inimesi laialdaselt kohalikes kanalites ja kohalik inimene (Madis Põdra) suhtles elanikega vahetult. Et tutvustada taasasustamise plaani, kutsuti kokku koosolekuid, laiemale publikule korraldati loodusõhtuid.

Väljasuremisohus liikide kaitse küsimused on tõusnud Eestis päevakorraks, sellele sekundeerib võõrliikide hävitamise temaatika. Looduskaitse ametkonnad kavandavad tegevusi, et tuua loodusesse tagasi näiteks tuur, (Keskkonnaministeerium 2018) ebapärlikarp (Kundla 2020) ja lendorav (Keskkonnaamet 2020a) ning tõrjuda välja elupaiku hõivavaid liike nagu kurdlehine kibuvits (Keskkonnaamet 2020b). Nõrdimust põhjustab nii võitlus võõrliikidega kui ka lendorava elupaikade ja ohustatud lindude pesapaikade kaitse, metsade taassoostamine jms (Uustalu 2019, Radar 2015). Inimesi jagab leeridesse ka loomaõiguslus, mis kombinatsioonis veganlusega toob tuliseid vaidlusi (Sikk ja Raud 2019).³ Metsa debati põhjal võib pakkuda, et omavahel lõimunud ühiskonna polariseerumisprotsessid võivad ühes looduskaitsega haarata endasse ka küsimuse pisikese naaritsa asustamisest.

Keskkonnaamet 2020a. *Lendorava elupaikade taastamine*. Kättesaadav:

<https://www.keskkonnaamet.ee/et/eesmargid-tegevused/rahvusvahelised-projektid/lendorava-elupaikade-taastamine>. (Viimati külastatud: 13.12.2020).

³ Loomakaitseliikumine sai alguse (2006) pärast seda, kui mingid olid Hiiumaalt väljakütitud. Kui ühe liigi kaitseks tuleb teisi küttida, võib tekkida vastasseis loomaõiguslastega.

- Keskkonnaamet 2020b. *Läänemere rannikuelupaikade võrgustike taastamine*. Kättesaadav: <https://www.keskkonnaamet.ee/et/eesmargid-tegevused/rahvusvahelised-projektid/laanemere-rannikuelupaikade-vorgustike-taastamine>. (Viimati külastatud; 13.12.2020).
- Keskkonnaministeerium 2018. *Narva jõkke asustati 200 tuura*. Kättesaadav: <https://www.envir.ee/et/uudised/narva-jokke-asustati-200-tuura>. (Viimati külastatud: 13.12.2020).
- Keskkonnaministeerium 2019. *Arhusi konventsioon*. Kättesaadav: <https://www.envir.ee/et/arhusi-konventsioon>. (Viimati külastatud 13.12.2020).
- Kiisel, M.; Hõrak, H.; Kasemets, M.; Trumm, E. 2018. *Sihtrühmade kogemused looduskaitsega: 2018. aasta baastase*. Tartu: Tartu Ülikool.
- Kundla, R. 2020. Eestis püütakse taastada ebapärlikarbi populatsioon. *Eesti Rahvusringhääling*. Kättesaadav: <https://www.err.ee/1135416/eestis-puutakse-taastada-ebaparlikarbi-populatsioon>. (Viimati külastatud: 13.12.2020).
- Radar 2015. Metsaomaniku mure: „Mul ei ole omal maal mingeid õigusi.“ *Õhtuleht*. Kättesaadav: <https://www.oh tuleht.ee/705354/radari-video-metsaomaniku-mure-mul-ei-ole-omal-maal-mingeid-oigusi->. (Viimati külastatud: 13.12.2020).
- Roasto, R. 2005. *Natura 2000 võrgustiku sidumine Eesti Looduskaitseesse*. (Bakalaureusetöö). Tallinn: Tallinna Ülikool.
- Sikk, K. Raud, K. 2019. Veganlus ja LGBT+ õigused – ühe mündi kaks külge. *Vikerkaar*. Kättesaadav: <https://www.vikerkaar.ee/archives/24486>. (Viimati külastatud 13.12.2020).
- Uustalu, A. 2019. METSAOMANIK: ma ei saa lendorava pabulate pärast isegi mädanenud puuronti metsast kaasa võtta! *Õhtuleht*. Kättesaadav: <https://www.oh tuleht.ee/958752/metsaomanik-ma-ei-saa-lendorava-pabulate-parast-isegi-madanenud-puuronti-metsast-kaasa-votta>. (Viimati külastatud: 13.12.2020).
- Veski, V. 2005. *Looduskaitse diskursus päevalehtedes Saaremaa süvasadama ja Natura-alade loomise kaasuste näitel*. (Bakalaureusetöö). Tartu: Tartu Ülikool.

Lisa 9 – Naaritsa agentsus taasasustamisel

Naaritsa agentsuse all mõistame looma elukeskkonna, toidu, liikumistrajektoori, liigisestest ja liikide vaheliste suhete jm aktiivseid valikuid – loom on seesiselt motiveeritud tegema käitumuslikke valikuid (vt nt Radick 2017, Špinka 2019). Selline vaade on subjektikeskne ja eriti oluline puhkudel, kus looma keskkonnas, toidubaasis või sotsiaalsetes suhetes toimuvad märkimisväärsed muutused, millega loom peab oma oskuste ja võimete kohaselt kohanema. Taasasustamisel mängib naaritsa agentsus seega suurt rolli, kuna *ex situ* keskkond vahetub *in situ* keskkonna vastu.

Naaritsa ökoloogiast, bioloogiast, toitumisest annab ülevaate naaritsa tegevuskava (2009) ja teadusartiklid (Põdra jt 2013; Maran ja Põdra 2009). Naaritsa liigiomane käitumine, st nende loomade käitumine, kes on sündinud ja kasvanud *in situ*, iseloomustab varjuline eluviis ja inimpelglikkus. Taasasustatavad loomad olid kasvanud loomaaias ja seal võimaldati neil püüda elussaaki, ujuda ja vähendati inimkontakti miinimumini (Maran jt 2009). Siiski näitavad nii erialane kirjandus kui ka selle uurimuse tulemused, et lahtilaskmise järgselt säilisid naaritsate käitumises tehisasurkonnas kasvamisele iseloomulikud tunnused, millest märkimisväärsim on inimsõbralikkus või inimese seostamine toiduga, mida märkasid mitmete huvigruppide esindajad, nt M70 (metsaomanik): „Nad kuulsid juba kaugelt, kui tulime. Ema ootas võre ääres, kuni hiiri üle aia loopisime.“; M45 (loodusfotograaf): „Kindlasti ei olnud inimene talle võõras, muidu ei tule ta võtma meetri kauguselt ämbri lesta. Ta oli kindlasti inimesega varem kokku puutunud.“; M69 (ettevõtja) „Ta oli liiga harjunud inimestega. Kui suvel olid külalised, siis ta läks laua peale. [...] Ta oli harjunud, et inimesed annavad toitu.“; N68 (giid): „üks valge ninaga loom tuli sinna esikusse ja sõi ta kassi räimed kõik ära.“ Selliste näidete puhul on selge, et naarits inimest ei kartnud ja ta oli naaritsale keegi, kelle juurest toitu saab (toiduallikas). Samas tuleb intervjuudest esile, et juba looduses sündinud naaritsad pigem väldivad inimeste lähedust, sest neid inimesi, kes viimastel aastatel naaritsat oleks kohanud, on palju vähem kui taasasustamise algusajal. Kindlasti on põhjus osaliselt ka selles, et viimati viidi naaritsaid Hiiumaale 2016. aastal ja viimaste seirete käigus püütud loomad on kõik *in situ* sündinud. Muutust naaritsa suhestumisel inimesega illustreerivad järgmised intervjuueeritavate ütlused: M52 (ametnik): „Looduses sündinud loom saab pigem negatiivse kogemuse ja ta ei lähe enam teist korda lõksu.“; N33 (suurtalu pidaja): „Pärast seda, kui see aedik tühi, ei olegi neid näinud.“; N50 (loomaarst): „Algusaegadel oli kokkupuuteid ikka rohkem.“; M45 (loodusfotograaf): „Kui 7 aastat tagasi nägin naaritsa jälgi 2-3 oja ääres, siis nüüd on väga vähe ojasid, mille kaldal ma naaritsa jälgi ei näe [...] Enam ei ole nad üldse inimesega kaaslejad.“ Viimane tsitaat toetab ka seirete andmeid, mille kohaselt on naaritsatel Hiiumaal tekkinud iseseisev asurkond. Kuna naaritsa agentsus on muutunud, puutub ta inimesega vähem kokku ja seetõttu ei ole neid hiljem ka inimesega kokku puutudes hukka saanud.

Kuna *in situ* sündinud naaritsate agentsus jääb Hiiumaa inimestele võrdlemisi märkamatuks, ei peeta teda probleemseks liigiks nagu näiteks metssiga, rebast, nugist või kobrast. Saarlastel aga puudub naaritsaga kogemus ja seega tekivad paralleelid teiste väikekiskjate käitumismaneeridega lihtsamini. Eriti avaldub see huvigruppide puhul, keda naarits otseselt mõjutab, nt kala- ja vähikasvatatajad, kes muretsuvad varude ja haiguste pärast. Samuti tuntakse Saaremaal muret oma koduloomade (kanad, kassid) pärast ja kardetakse naaritsa mõju linnustikule. Kuna *in situ* elutingimustega kohanenud naaritsad ei vali elamiseks ka ebatavalisi elukohti ega vaja suurt territooriumi, ei valmista nendega

kaasnevad piirangud Hiiumaa kohalikule elanikkonnale probleeme, kuid naaritsa agentsust tundmata on piirangute hirmud Saaremaal rohkem nähtaval.

Maran, T.; Põdra, M. 2009. *Euroopa naaritsa Mustela lutreola tegevuskava (2010-2014)*. Kättesaadav: https://www.envir.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/euroopanaarits_kava_uus.pdf. (Viimati külastatud: 03.12.2020).

Maran, T.; Põdra, M.; Põlma, M.; MacDonald, D. 2009. The survival of captive-born animals in restoration programmes – Case study of the endangered European mink *Mustela lutreola*. *Biological Conservation* 142: 1685–1692.

Põdra, M.; Maran, T.; Sidorovich, V. E.; Johnson, P. J.; MacDonald, D. 2013. Restoration programmes and the development of a natural diet: a case study of captive-bred European mink. *European Journal of Wildlife Research* 59: 93–104.